

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL BİR MİRASIN GÜNCEL BİR DEĞERLENDİRMESİ: ANADOLU DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE GELENEKSEL DEVE GÜREŞİ ŞENLİKLERİ

A CURRENT EVALUATION OF AN INTANGIBLE CULTURAL HER- ITAGE: THE ANATOLIAN CAMEL DEALING CULTURE AND THE TRADITIONAL CAMEL WRESTLING FESTIVALS

Vedat ÇALIŞKAN*

Özet

Develer, ulaşım ve taşıma işlerindeki rolleri nedeniyle yakın geçmişe değin Anadolu’da büyük değer taşıyor ve yaygın bir şekilde yetiştiriliyordu. Tarihsel süreçte, coğrafi çevre koşullarının da etkisiyle Anadolu’da devecilikle ilgili zengin bir kültür ortaya çıkmıştır. Ancak ekonomik, toplumsal, teknolojik gelişmeler ve değişimlere bağlı olarak Anadolu’da deve yetiştiriciliği ve devecilik kültürü günümüzde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Tüm bunlara rağmen Anadolu devecililiği ve devecilik kültürü, deve güreşi şenliklerine tutunarak, onun etrafında var olma mücadelesini sürdürmektedir.

Deve güreşi şenlikleri, Türk Kültürünün Orta Asya çevresinde şekillenen tarihsel geçmişinden günümüze ulaşan renkli bir mirastır. Deve güreşleri yüzyıllar öncesine uzanan geçmişi, Yörük toplumu için taşıdığı anlamı ve önemi, zengin değerleri, geleneksel ürünleri ve üretimleri, ritüelleri ile batı Anadolu’da yaşayan bir kültürdür. Ayrıca günümüzde deve güreşi organizasyonlarının yaygın ve düzenli olarak sürdürüldüğü tek ülkenin Türkiye olması, bu kültürel mirası eşsiz kılmaktadır. Batı Anadolu’da yer alan 100 kadar yerleşmede her yıl düzenlenen deve güreşi şenliklerine yaklaşık 500 bin kişi katılır. Sosyal, kültürel ve ekonomik yararlarına karşın “Anadolu devecilik kültürü ve deve güreşi şenlikleri” kültürel bir miras değer olarak henüz kapsamlı bir şekilde belgelenmiş değildir.

Burada sunulan çalışma, Anadolu’da geleneksel deve güreşi şenlikleri çevresinde yaşatılan devecilik kültürünü oluşturan çeşitli unsurların tanımını; bu kültürel değerın günümüzdeki durumunun ayrıntılı bir şekilde belgelenmesini hedeflemektedir. Esasen bu çalışma, 2007 yılında başlayan ve saha çalışmaları ile desteklenen araştırma sürecinin tamamlanmasıyla, bu kültürel mirasın güncel bir envanteri olarak tasarlanmıştır. Bu kapsamda elde edilen çeşitli verilerin güncellenmesi ve bunların görsel materyallere aktarılması sağlanmıştır. Ayrıca, bu kültürel değeri oluşturan unsurların mekânsal dağılışı özelliklerinin değerlendirilmesiyle, Anadolu’da özel bir kültürel bölgenin varlığı ve sınırları da ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Devecilik Kültürü, Geleneksel Deve Güreşi Şenlikleri, Kültürel Miras, Batı Anadolu, Türkiye

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü. e-posta: v.caliskan@comu.edu.tr

Summary

Owing to their roles in transportation and carrying affairs, camels had been of great value and been raised widely in Anatolia until the recent past. In the historical process, a rich culture concerning camel dealing occurred in Anatolia also under the influence of geographical environmental conditions. However, camel raising and the camel dealing culture have now been endangered in Anatolia depending on the economic, social, and technological developments and changes. Despite all the above-mentioned, Anatolian camel dealing and camel dealing culture hold onto the camel wrestling festivals, thereby carrying on their struggle to exist around them.

Camel wrestling festivals are a colourful heritage which has survived since the historical past of the Turkish Culture that was shaped around Central Asia. With their past dating back to centuries earlier, significance and importance to the Yuruk society, rich assets, traditional products and productions, and rituals, camel wrestles constitute a living culture in western Anatolia. In addition, today Turkey is the only country where camel wrestling organizations are commonly and regularly carried on, which makes this cultural heritage unique. Approximately 500 thousand people participate in the camel wrestling festivals which are held in about 100 settlements in western Anatolia every year. Notwithstanding their social, cultural, and economic advantages, “the Anatolian camel dealing culture and camel wrestling festivals” have not been documented comprehensively as a cultural heritage asset yet.

The study presented here aims to introduce various elements which constitute the camel dealing culture maintained around the traditional camel wrestling festivals in Anatolia and to document the current state of this cultural asset elaborately. Essentially, this study has been designed as an updated inventory of this cultural heritage upon the completion of the research process which started in 2007 and was supported with fieldwork. It has been ensured that various data obtained within this scope have been updated and transferred to visual materials. Moreover, the presence and boundaries of a special cultural region in Anatolia have also been revealed by evaluating the spatial distributional characteristics of the elements which constitute this cultural asset.

Keywords: Camel Dealing Culture, Traditional Camel Wrestling Festivals, Cultural Heritage, Western Anatolia, Turkey

Giriş

Tarihsel süreç içinde hayvancılık faaliyetleri ile iç içe geçmiş yaşam süren toplumlar, dünyanın çeşitli bölgelerinde kendine özgü kültürler meydana getirmiştir. Bir zamanlar deve kervanları üzerinde dünya ticaretinin aktığı Anadolu aynı zamanda deveciliğe bağlı bir kültürün geliştiği mekan olmuştur. Bu kültür, deve güreşleri gibi çeşitli araçlarıyla zamana tutunarak günümüze değin ulaşma başarısı göstermiştir (Çalışkan, 2012:373).

Orta Asya, bir kültür kaynağı olarak, Anadolu'da halk kültürünün şekillenmesinde önemli etkilere sahip olmuştur. Develerin Türk kültürü içinde büyük ilgi görmesinin kökeni de Orta Asya'da oluşturulan bu kültürün derinliklerine uzanır. Özellikle Türkmenler¹ göçebe kültür içinde at, koyun ve deve yetiştiriciliği ile tanınmışlardır (Abazov, 2007:14). Türklerin İslamiyet öncesi inanışlarında erkek deve (buğra), ejder ve yırtıcı kuş gibi kült ve totemik bir hayvan olarak kabul ediliyordu (Öngel, 2001:378). Yaşam biçimleri hayvancılığa dayalı bu tür toplumların tarih boyunca hayvanlara ve onların dövdüşlerine meraklı oldukları da bilinen bir gerçektir. Nitekim çeşitli dönemlere tarihlenen Orta Asya'da "güreşen develer" temalı çizimler ve buluntuların (Adamova, 2004:11) yanı sıra Orta Asya Türk toplumunda develerin güreştirildiğini ortaya koyan çeşitli bilgiler (Gönüllü, 1991:20; Güven, 1999: 23; Öngel, 2001:378; Tezcan ve Boeschoten, 2006) literatürde açık bir şekilde belgelenmektedir. Esasen Türklerin güreşler ile ilgisini ortaya koyan söz konusu kaynaklar Türklerin Orta Asya uygarlığında toplumsal ve sosyal yaşamda güreşe verdikleri önemi göstermektedir (Çalışkan, 2010:15).

Bilindiği gibi Türkler, Malazgirt Savaşı (1071)'ni izleyen yıllarda Orta Asya steplerinden Anadolu'ya kitleler halinde geldiler. Aralıklarla 13. yüzyılın son çeyreğine kadar devam eden bu göçlerle Türklerin Anadolu'ya yerleşme süreci de başlamış oldu. Türkler için Anadolu, göçebe hayat tarzını yaşamaya elverişli bir bölgeydi (Şahin, 2006: 59). Anadolu'ya gelen Türkmenlerin bir kısmı süreç içinde yerleşik hayata geçerken, bir kısmı da hayvan yetiştiriciliğine dayanan konar-göçer yaşam biçimlerini ve geleneklerini büyük bir değişime uğramadan yirminci yüzyılın başlarına kadar sürdürdüler.

¹ 10. yüzyılın sonuna doğru Oğuz boylarının belli başlı grupları İslamiyeti kabul ettiler ve o günden başlayarak çeşitli Türk kavimleri arasında siyasi bir tabir olarak kullanıldığı anlaşılan "Türkmen" adıyla tanınmaya başladılar (Cahen, 2000:1). Anadolu'ya gelen ve göçebe yaşamına devam eden Türkmenler, Osmanlı döneminde Türkmen adının yanında "Yörük", "Yürük" bazen de "Yörük Türkmenleri" olarak da adlandırılmıştır. Osmanlı arşiv kaynaklarında "Türkmen" adının daha çok Anadolu'nun orta ve doğu bölgelerinde, "Yörük" adının ise çoğunlukla Anadolu'nun batı bölgesindeki göçebeler için kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı Kanunnamelerinde konargöçer nitelendirilseler de yerleşik (mütemekkin, oturak, sakin) durumda olan Yörükler de olmuştur (Şahin, 2006: 56- 61; Tanrıku, 2014:237).

Deve güreşlerinin Anadolu'da ilk olarak ne zaman ve nerede başladığı kesin olarak belirlemek güçtür. Anadolu'da deve güreşlerinin bilinen ilk örnekleri Türklerin Anadolu'ya göçlerinden uzunca bir süre sonraya aittir. 17. yüzyılın ünlü gezgini Evliya Çelebi'nin Van'da tanık olduğu deve güreşi dışında, bilinen diğer eski örnekler deve güreşlerinin 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren Ege Bölgesi'nde yaygınlaşmaya başladığını ortaya koymaktadır. Güreşlerin özellikle bu çevrede benimsenmesi ve yaygınlaşması kuşkusuz birçok faktörle ilgilidir. Bu noktada öncelikle batı Anadolu'daki Yörük kültürüne dayalı zengin deve varlığının altını çizmek gerekir. Konar-göçer Yörükler bir yandan kendi göç yolculuklarında bir yandan da yörede yerleşik toplumların ticari ürünlerinin taşınması işlerinde ve devlet tarafından verilen görevlerde çok sayıda deveden yararlanmışlardır (Çalışkan, 2012:374). Geçmişte taşımacılık işlerinde düzenli olarak binlerce devenin kullanıldığı güzergâhların Yörük kültürü ile kesiştiği yerler aynı zamanda Anadolu'da deve güreşlerinin tutunduğu ve yaygınlaştığı çevre olmuştur.

Deve güreşlerinin Anadolu'da 1800'lerin ilk yarısında, II Mahmut döneminde (1808-1839) Ege Bölgesi'nde yaygınlaşmaya başladığı anlaşılmaktadır (Armağan, 1984:32; Beyru, 2000:279). Geçmişte şap, tuz ve saman taşınması işlerinde düzenli olarak yüzlerce devenin kullanıldığı çevreler aynı zamanda Anadolu'da ilk deve güreşi organizasyonlarının görüldüğü yerler olmuştur. Örneğin, 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Devleti ekonomisinde önemli bir yeri olan şap üretiminin merkezlerinden birisi de Gediz (İzmir)'deydi. Burası ile İzmir, Kuşadası ve Mudanya limanları arasındaki taşıma işleri Aydın ve çevresinden sağlanıyordu. 1835 yılında Gediz şaphanesinden limanlara şap taşıyan develerden bazıları, boşaltma işleri tamamlandıktan sonra Tire'de yapılacak deve güreşi için alıkonulmuştur. Padişah II. Mahmut bu olay neticesinde gönderdiği buyruk ile develerin sahiplerine teslim edilmesini, bu konuda hiçbir nedenin geçerli olmayacağını bildirmiştir (Armağan, 1984:32 atıfı Tire Şeriye Sicili, 1835 cilt 1: 344'den aktaran Çalışkan, 2010:28). Yaklaşık aynı tarihlerde ve aynı gerekçe ile Aydın'da da saman taşıyan 800 deve alıkonulmuştur (Tire Belediyesi; 2000:14). İlerleyen tarihlerde deve güreşlerinin geniş izleyiciler çeken organizasyonlara dönüştüğü görülür. Bilinen diğer ilk örnekler arasında 1896-1897'de Tepecik ve Kışla Meydanı (İzmir)'nda (Beyru, 2000:279), 1914 ve 1915'te Burhaniye (Balıkesir)'de (Aras, 2000:24-25), 1927'de Germencik (Aydın)'de (Çalışkan, 2010:29) düzenlenen güreş organizasyonları sayılabilir.

Zamanla yaşanan gelişmelere bağlı olarak konargöçerler toprağa bağlanmış, deve varlığı azalmış ve kervanlar ortadan kalkmıştır. Buna rağmen deve güreşleri, yerel halkın geleneklerini yaşatması için uygun ortam ve fırsatları sağlayan kültürel bir etkinlik olarak var olmayı sürdürmüştür (Çalışkan, 2013:795). Zamanın değiştirici gücüne, küreselleşmenin aynılaştırıcı etkisine adeta meydan okuyan bu kültürel değer, nesilden nesile aktararak kültürel bir miras niteliği kazanmıştır.

Dünyada deve yetiştiriciliğinin önem taşıdığı birçok ülke olmasına karşın, deve güreşleri günümüzde sadece birkaç ülkede yapılmaktadır. Türkiye dışında sadece Afganistan ve Pakistan'da düzenlenen organizasyonlar Türkiye'deki kadar yaygın ve düzenli değildir. Bu ülkelerde düzenlenen deve güreşleri de Türkiye'de olduğu gibi belirli bölgelerde yapılmaktadır. Afganistan'da, ülkenin kuzeydoğusunda bulunan Mezar-ı Şerif kenti çevresinde 20 Mart'ta başlayan ve 40 gün süren Hıdrellez ve Afgan yeni yılını kutlama etkinlikleri içinde deve güreşleri de yer almaktadır. Zaten burada deve güreşini düzenleyenler kendilerini Türkmen olarak tanımlayan ve Türkçe konuşan aşiretlerdir. Pakistan'da ise deve güreşi düzenlenen yerler Pencap eyaletindedir. Ülkenin merkezinde bir konuma sahip Muzaffargah şehri çevresinde, Pencap ovasının batısında bulunan bazı yerleşmelerde (Muradabad, Budh, Aliwala vd) deve güreşleri hemen her yıl düzenlenmektedir (Çalışkan 2010:2).

Dünyada deve güreşi şenliklerinin en yaygın ve istikrarlı olduğu tek yer Anadolu'dur. Anadolu'nun kültürel miras zenginliğinin oldukça ilginç bir örneğini temsil eden deve güreşleri, günümüzde başta Ege bölgesi olmak üzere Marmara ve Akdeniz bölgelerinin belirli bölümlerinde yer alan yaklaşık 100 kadar yerleşmede her yıl düzenlenir. Söz konusu yerleşmelerin tümü Çanakkale, Balıkesir, İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla ve Antalya illerinde yer almaktadır (Çalışkan, 2013:795). Düzenlendiği çevrelerde yaşayan insanların büyük ilgi gösterdiği deve güreşleri, bu kültürel çevrenin dışında çok iyi bilinmez ve tanınmaz.

Anadolu devecilik kültürünün yanı sıra Yörük toplumuna ait somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarının günümüze değin varlıklarını koruyabilmesinde deve güreşi şenliklerinin yadsınamaz bir rolü vardır. Bunun yanı sıra deve güreşi şenlikleri kültürel, sosyal ve ekonomik çeşitli fonksiyonların iç içe geçtiği bir etkinliktir. Güreşlerin düzenlendiği çevrelerde ortak bir kültürü paylaşanlar yılın bir bölümünde pazar günleri düzenlenen bu etkinliklerin içinde buluşur, eğlenir, sosyalleşir, kazanç sağlar, üretir ve tüketirler (Çalışkan, 2009:124).

Sağladığı sosyal, ekonomik ve kültürel yararları karşın Türkiye'de devecilik kültürünün tanınması, korunması ve desteklenmesi amacıyla ilgili günümüzde herhangi bir kurumun henüz bir çalışması ya da politikası

bulunmamaktadır. Hatta yakın bir zamana kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bazı deve güreşi şenlikleri için sağladığı maddi destekler de bugün sağlanmamaktadır. Yörük toplumu bu geleneği gönüllü çabalarıyla ayakta tutmaktadır. Anadolu'da Türk Halk Kültürünün Orta Asya'ya ait bir damarını temsil eden bu kültürel miras, günümüzde Anadolu'nun adeta saklı kalmış kültürel mirası durumundadır.

Konuya İlişkin Literatür Özeti

Ülkemizde devecilik ve deve güreşleri ilgili araştırma ve örneklerinin az sayıdaki varlığının yanı sıra, konuyu kültürel bağlamı ile ele alan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Cumhuriyet döneminde devecilikle ilgili ilk kitap İhsan Abidin tarafından hicrî 1333 (1925) tarihli 96 sayfalık kitap olmuştur (Abidin, 1333). 1927 yılında Mehmet Azmi'nin Fransızcadan çevirdiği anlaşılan "Deve" adlı 197 sayfalık kitapta develerin cins ve ırklarının yanı sıra; yetiştirilmeleri, beslenmeleri ve anatomik özellikleri hakkında kapsamlı bilgiler sunulmuştur (Azmi, 1927). Yine İhsan Abidin tarafından 1928 yılında kaleme alınan, Anadolu Ziraat ve Yetiştirme Vaziyeti adlı 4 ciltlik kitabın 2. cildinde deve ırklarına ve Anadolu develerine geniş yer verilmiştir (Abidin, 1928:73-98). 1943 yılında Ziya Şakir Ulusoy tarafından yayınlanan bir diğer kitap ise deve hıfzısıhhasını konu almaktadır. Ancak söz konusu kitaplarda devecilik kültürü ve deve güreşleri ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmaz.

Anadolu'da deve güreşleri ile ilgili ilk bilgilere Özay (1950)'in bir deve güreşini betimsel bir anlatımla sunan, 1950 yılında yayınlanmış bir kitabında rastlanır. Çeşitli hikayelerden oluşan kitabın bir bölümünde -büyük olasılıkla Tire'de- İkinci Kanun (Ocak) ayı içinde yapılan bir deve güreşi şenliği anlatılmaktadır (Özay, 1950: 44-47). Yakın yıllara ait bazı kaynaklar arasında deve güreşlerine de değinen bölümler söz konusudur. Bu nedenle bu çalışmalar Anadolu'daki deve güreşleri ile ilgili temel referansları oluşturur (Özbekler, 1986; Armağan, 1984). Ancak özellikle son yıllarda deve güreşlerini konu alan yayınların belirgin bir şekilde arttığı gözlenmektedir (Akar, 1994; Erdem, 1998; Çulha, 2008; Özdemir ve Çulha, 2008; Yakut, 2009; Çalışkan, 2009; Çalışkan 2010, Gülsöken, 2010; Yükçü, 2011; Çalışkan, 2012; Çalışkan 2013). Bu gelişmeler üzerinde kültürel miras konularına ve deve güreşlerine karşı artan ilginin etkili olduğu düşünülebilir. Söz konusu araştırmalar içinde Akar (1994), göçebe Türkmenlerde deve güreşlerinin sosyo-kültürel boyutunu değerlendirirken; Erdem (1998) ise bir halk eğlencesi olarak deve güreşleri çevresinde gerçekleşen olayları tasvire dayalı bir anlatımla aktarır. Konuyu kültür turizmi kapsamında ele alan Çulha (2008)'nin araştırması, deve güreşlerinin destekleyici bir turistik ürün olarak İzmir ili içindeki rolünü değerlendirmektedir. Özdemir ve Çulha

(2009), Selçuk deve güreşi festivalindeki ziyaretçilerin bazı festival unsurları ve hizmetleri açısından memnuniyet düzeylerini ele almaktadır. Çalışkan (2009) ise çalışmasında deve güreşlerini Türkiye ölçeğinde ele alarak, dağılım özelliklerini ve bir kültürel miras etkinliği olarak fonksiyonel yapısını incelemiştir. Yakut (2009)'un deve güreşleri ile ilgili anı ve gazete haberlerini derleyen çalışması, deve güreşlerinin halk kültürü ile ilişkisini ele alan kapsamlı bilgiler de sunmaktadır. Bu tarihten başlayarak konuyla ilgili kitap türünde yayınların arttığı görülür. Gülsöken (2010)'in güreş develeri ve deve güreşleri ile çeşitli bilgiler anılar ve çok sayıda fotoğraf eşliğinde sunduğu çalışması ile Çalışkan (2010)'ın Türkiye'de devecilik kültürünü ve geleneksel deve güreşi şenliklerini kültürel miras bağlamında ele aldığı kitap örnekleri bunlar arasındadır. Yükü (2011) de konuyla ilgili yayınlanan kitabında, deve güreşleri ile boğa güreşlerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir. Çalışkan (2012), Çanakkale yöresindeki devecilik kültürünü yörenin tarihsel ve mekansal özellikleriyle birlikte değerlendirmiştir. Bunların dışında Çalışkan (2013)'ün somut olmayan kültürel miras konularında coğrafi yaklaşımların katkısını geleneksel deve güreşleri örneği üzerinden ele aldığı bir kongre tebliği bulunmaktadır. Son olarak Çalışkan (2014)'ün, devecilik kültürü ve deve güreşlerinin kültürel miras konuları ile bağlantısına ve önemine değindiği bir kongre tebliği daha bulunmaktadır.

Amaç ve Yöntem

2007 yılından günümüze değin sürdürdüğümüz araştırmalar sonucunda batı Anadolu'da devecilik kültürü ve geleneksel deve güreşi şenlikleri hakkında oldukça kapsamlı bilgiler elde edilmiştir. Bunların bir kısmı bugüne kadar gerçekleştirilen yayın faaliyetleri ile duyurulmuştur. Ancak konuya kültürel miras odaklı yaklaşım sürecinde sağlanan yeni ve kapsamlı verilerle birlikte konunun bir kültür envanteri olarak sunulması aşamasına gelinmiştir. Kuşkusuz somut olmayan kültürel miras değerlerini belgelemenin güçlükleri bulunuyor. Nitekim buradaki çalışmada kültürel bir mirası oluşturan maddi kültürel unsurların sınıflandırılarak belirlenmesinin yanı sıra tanımlamaya katkısı bakımından bazen tasvir yöntemine de başvurmak gerekmiştir. Devecilik kültürünün ve deve güreşlerinin güncel bir envanteri olarak planlanan bu çalışma ile devecilik kültürü ve geleneksel deve güreşlerinin temel özellik ve bileşenlerinin saptanması, açıklanması, güncel durumlarının ve dağılım özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada sağlanan verilerin temelini 2007-2014 yılları arasında deve güreşi düzenlenen çeşitli yerleşmelerde (Kumluca, Demre/Antalya; Çan, Karacaören, Çardak, Umurbey, Ezine, Ayvacık, Bayramiç/Çanakkale;

Burhaniye, Gönen/Balıkesir; Tire, Selçuk, Torbalı, Ödemiş/İzmir; Kuşadası, Işıklı, İncirliova, Germencik/Aydın ve Bodrum/Muğla vb.) gerçekleştirilen saha çalışmaları oluşturmaktadır. Gerek bu süreçte, gerekse 2012 yılı Mayıs ayında Aydın'da düzenlenen Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Çalıştayı'nda devecilik kültürü ile bağlantılı ve deneyimli çok sayıda kişiyle (deve sahipleri, deve çiftliği işletmecileri, deve giyimi ustaları, deve bakıcıları, deveci dernekleri başkanları, DEGÜF başkanı ve yönetim kurulu üyeleri) yapılan görüşmelerden kapsamlı bilgi ve veri sağlanmıştır. Bu çalışmanın yayına hazırlanmasında son güncel veriler DEGÜF yönetimi ile birlikte gözden geçirilmiştir.

Burada sunulan çalışmada, izleyiciler ve deve sahiplerinin profillerine ilişkin değerlendirmeler için 2010 yılında yayınlanan çalışmamızdan yararlanılmıştır (Çalışkan, 2010). Söz konusu çalışmada 2007-2008 ve 2008-2009 sezonundaki 5 ayrı deve güreşi şenliğinde (Selçuk, Çan, Çanakkale, Kumluca, Burhaniye) 359 izleyici ve 144 deve sahibine anket uygulanmıştır. Buradaki çalışmada, sadece deve sahipleri ve deve güreşi izleyicilerinin tanıtıcı özelliklerinin ortaya konulması amacıyla, anılan çalışmadan sağlanan verilerden yararlanılmıştır.

Haritaların hazırlanmasında ArcGIS programından ve ArcMap ve ArcCatalog modüllerinden yararlanılmıştır. Öncelikle ArcCatalog uygulamasında veri girişi için işlenebilecek altlıklar oluşturularak, ArcMap uygulamasında veri girişlerinin ve düzenlemelerin yapılmasıyla çalışmada kullanılan haritalar elde edildi. Haritaların içeriğinde ise Türkiye'nin sayısallaştırılmış haritası kullanılmıştır. İlçeler ölçeğinde gösterim yapılan harita ise Türkiye Mülki İdare Bölümleri haritasının altlık olarak kullanılmasıyla üretilmiştir.

Anadolu'da Devecilik ve Deve Güreşleri Kültürünü Oluşturan Unsurlar

Kültürel coğrafi görünüm ve çeşitli kültür unsurları, kültürlerin dağılımı ve özgün karakteri hakkındaki değerli kanıtları da bünyesinde barındırır (Tümertekin ve Özgüç; 1997: 134-135). Kuşkusuz batı Anadolu'nun kültürel coğrafi görünümünde develerin ve deveciliğin önemli bir özne oluşu geçmişte kalmıştır. Fakat güreş dönemlerinde yerel kültürün "deve güreşleri mekânı"nu kuşatmaya başlamasıyla, güreş düzenlenen yerleşmeler çevresinde develerin görünür hale gelmesiyle, tarihsel mekan yeniden canlanır ve kültürel görünüm de belirgin bir biçimde değişir. Güreşlere ilişkin ritüeller, gelenekler, üretimler, güreş bölgesinde toplumsal yaşamı neredeyse yıl boyunca etkiler.

Somut ve somut olmayan miras değerleri bakımından çok zengin olan deve güreşleri kültürü sadece develerin güreştirilmesinden ibaret değildir; çok sayıda kültürel

unsurun bir arada görev yapmasıyla var olan bir miras değeridir. Günümüzde çeşitli kültürel unsurların ve bazı geleneklerin varoluşu da büyük ölçüde deve güreşlerine bağlıdır. Söz konusu unsurlar kültürel bir ekosistemin parçaları gibi düşünülebilir. Dolayısıyla bu kültürel mirasın -zaten herhangi bir desteği olmayan-varoluşsal olarak birbirine bağlı parçalarının ortadan kalkması bu kültürel yapının geleceğini de tehlikeye atacaktır. Çalışmanın geri kalan bölümünde bu kültürel mirası oluşturan ve/veya onunla ilişkili çeşitli kültürel öğeler ele alınacaktır.

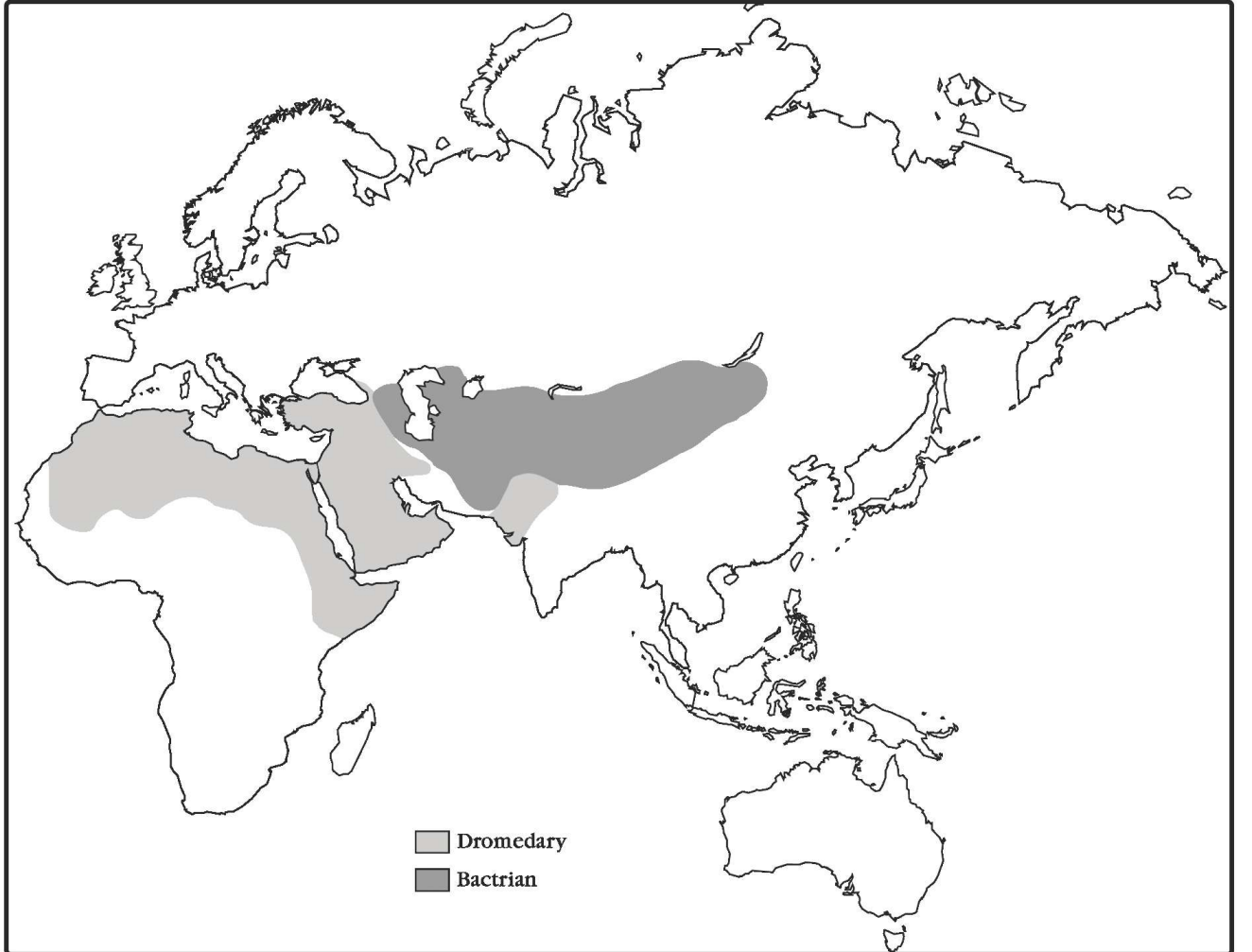
Anadolu Devencililiği ve Deve Varlığı

İnsanların develeri evcilleştirmesi günümüzden 5 bin yıl öncesine uzanır. İlk olarak Orta Asya'nın iki hörgüçlü (*Camelus bactrianus*) develeri M.Ö. üçüncü binyılda evcilleştirilmiştir. Daha güneyde de Arabistan'ın tek hörgüçlü (*Camelus dromedarius*) develeri evcilleştirilmiştir (Findley, 2005:24). Bunlar dünyadaki doğal deve ırklarıdır. Anadolu, bu iki ırkın coğrafi dağılışının birbirine komşu olduğu bir alandır (Şek.1). Dolayısı güreş develerinin bu iki ırktan melezleme ile

elde edilmesi nedeniyle, deve güreşleri gözlenen alanlarla deve ırklarının coğrafi dağılışı arasında bir ilişkinin olabileceğini düşünmek oldukça mantıklı görünüyor.

Tarihte ilk nesil melez develer, safkan ebeveynlerinden daha büyük ve daha dayanıklı olmalarından dolayı kervan hayvanları olarak daha çok kullanılmışlardır. Melez develer aynı zamanda ekstrem iklim koşullarında hayatta kalma konusunda da daha başarılıdır. Geçmişte bu heybetli melez develeri kervan yollarında kullanan göçebeler, uygun melezlemeyi de yapmak zorundaydı. Bu nedenle deve sürüleri içinde safkan iki hörgüçlü ve tek hörgüçlü yetişkin develeri sürekli bulunduruyorlardı (Stephens, 2000: 469).

İşte, Anadolu'da Tülü olarak adlandırılan ve öteden beri taşımacılık işlerinde kullanılan dayanıklı ve güçlü bu melez türün erkek develeri güreş develeridir. Bu tür, yukarıda belirtilen iki doğal ırktan melezleme sonucunda elde edilir. Bu nedenle deve yetiştiriciliğinde çift hörgüçlü erkek deveye (buhur) ihtiyaç duyulur (Foto. 1). Ancak bu deve türünün Anadolu koşullarına adaptasyonu ve bakımı oldukça güçtür. Geçmişte bu tür develere

Şekil 1 - Deve ırklarının dünyadaki coğrafi dağılışı (Stephens, 2001:473). / *Geographical distribution of camel races in the World (Stephens, 2001:473).*

genellikle Antalya ve Mersin’de konar-göçer Yörükler sahipti ve yetiştiricilikle daha çok onlar ilgileniyordu. Ancak Anadolu’nun son konar-göçer grupları da yerleşik hayata geçmek üzeredir. Bu değişimlere bağlı olarak Anadolu’da deve yetiştiriciliğinde büyük bir gerileme meydana gelmiştir. Günümüzde güreş develerinin neredeyse tamamı İran’ın Salmas ve Urmiye kentlerinden

Fotoğraf 1 - Çiftlikteki iki hörgüçlü erkek deve (buhur) / A two-humped camel from the Incirlioiva farm (locally named as buhur)

Türkiye’ye getirilmektedir. Bu şekilde Türkiye’ye her yıl yaklaşık 150 baş deve girişi olmaktadır.

Türkiye’de deve yetiştiriciliği günümüzde meraklı girişimcilerin sembolik sayılabilecek örnekleriyle temsil edilmektedir. İncirlioiva (Aydın)’da Aytekin Kaya ile Yazıdere köyü (İncirlioiva)’nda Mehmet Cengiz Yavuz Türkiye’de deve yetiştiriciliği yapan iki ailedir. Buhur türü develere de sahip olan bu ailelerden Kaya ailesi 40 deveye, Yavuz ailesi ise 12 deveye sahiptir (Foto. 2). 20

Fotoğraf 2 - İncirlioiva’da bir deve çiftliğinden görüntü / A camel farm from Incirlioiva.

deve de Anamur-Silifke-Ermenek-Bozkır arasında her yıl Toros dağlarını aşarak yarı göçebeliği sürdüren Sarıkeçili Yörüklerinden Kuş lakaplı Ali beyin ailesinde mevcuttur. Sayılan bu üç kaynağın dışında Türkiye’de başka deve

yetiştiricisi yoktur. Başkale (Van)’de ikamet eden Aydın Erbay ise günümüzde hemen tamamı İran’dan Türkiye’ye getirilen güreş develerinin ticareti ile ilgilenmektedir.

Tarihsel süreç içinde sırasıyla kervanların ortadan kalkması, taşıma işlerinde develerden yararlanmanın önemini kaybetmesi ve konar-göçerlerin toprağa bağlanması sonucunda Anadolu’da deve varlığı büyük bir erime göstermiştir. 1935 yılında Türkiye’de 118.647 olan toplam deve sayısı, 1955 yılında 72.034, 1964 yılında 46.400, 1980’de 12.000’e gerilemiştir (Özbeyaz, 1997:48). 1995 yılına gelindiğinde Türkiye’deki deve varlığı 2.000 başa kadar azalmıştır. Deve güreşlerinde belirgin bir gerilemenin de eşlik ettiği 2000’li yılların ilk yarısı, deve varlığındaki erimeye de yansımıştır. 2005 yılında 811 başa kadar gerileyen deve varlığı bu tarihten sonra deve güreşleri çevresinde yaşanan ve “kültürel canlanma” olarak görülebilecek etkilerle yeniden yükselişe geçmiştir. Küçük ama düzenli artışlarla 2010 yılında 1254 başa ulaşan deve sayısı, 2013 yılında 1349 başa ulaşmıştır (TUIK, 2014). Günümüzde Türkiye’deki deve varlığının dağılışı özellikleri, güreş develeri yetiştiriciliğine duyulan ilgiyle bağlantılıdır. Çünkü günümüzde develer bir çiftlik hayvanı olarak yetiştirilmekten daha çok güreş develeri olarak yetiştirilmektedir (Çalışkan, 2014).

1935 yılı istatistiklerinde Türkiye’de 118.647 baş deve varlığına karşın sadece 7 ilde (Zonguldak, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon ve Artvin) deve varlığı bulunmuyordu. 2013 yılı verilerine göre ise Türkiye’de 17 ilde dağılışı gösteren toplam 1349 baş deve varlığı söz konusudur². Hemen her coğrafi bölgedeki çeşitli illerde değişen miktarlarda deve varlığı söz konusudur. Ancak en fazla deve varlığına sahip iller aynı zamanda deve güreşleri düzenlenen illerdir. 2013 yılındaki deve varlığının %94’ü (1274 baş) deve güreşi düzenlenen 8 ilde bulunmaktadır (Şek. 2; Çize. 1).

Güreş Develeri

Güreşler, ‘Tülü’ olarak adlandırılan erkek develer arasında yapılır. Güreş develeri tek hörgüçlü Arap devesi Dromedary camel/ (Camelus dromedarius) dişileri ile çift hörgüçlü Asya devesi Bactrian camel/Buhur (Camelus bactrianus) türü erkek develerin çiftleşmesinden elde edilen erkek develerdir (Abidin, 1333; Abidin1928; Özbeyaz, 1997). Anadolu’da melezleme ile elde edilen develer anne ve babanın genetik özelliklerine göre Lök, Kükürt, Celep ve Tülü gibi değişik isimler alırlar. Ayrıca

² Burada şunu eklemek gerekli görünüyor. Her ne kadar TUIK, 2013 yılı verilerinde çeşitli yaşlardaki toplam deve sayısını 1349 baş olarak verse de, tüm deveci camiası günümüzde bu sayının en az 3000 civarında olduğunda hem fikirdir. Aradaki farkın nedeni İran’dan getirilen develerin kaçak olarak yurda getirilmesiyle ve kayıt altına alınmayışıyla ilgili olmalıdır.

Şekil 2 - Türkiye’de deve varlığının illere göre dağılışı (veriler için kaynak, TÜİK, 2013). / Distribution of the presence of camels in Turkey by province (TÜİK, 2013).

Anadolu’da develer yaşlarına göre de farklı adlandırılır. 0-3 yaş arasındaki develere ‘Dorum’, 3-6 yaş arasında ‘Daylak’ adı verilir. 7 yaşından itibaren olgunlaşan develer ‘Tülü’ adını alır.

Develerin güreşlere elverişli hale geldiği kızışma belirtileri göstermelerinden anlaşılır. İlk kızgınlık dönemi 5-6 yaşlarında, ilk azı dişleriyle birlikte görülür. 6-7 yaşlarındaki develer havutlanır ve güreştirilmeye başlanır. Develer 20 yaşına kadar güreşebilirler. Güreşte en verimli oldukları dönem ise 12-15 yaşları arasındadır.

Çize. 1. Türkiye’de deve varlığının illere göre dağılımı (TÜİK, 2013) (bold yazılı iller deve güreşi düzenlenen illerdir)

İl adı	Deve varlığı	İl adı	Deve varlığı
Aydın	425	Mersin	24
İzmir	220	İstanbul	17
Çanakkale	201	Şanlıurfa	8
Muğla	174	Diyarbakır	6
Antalya	139	Burdur	1
Manisa	26	Eskişehir	1
Denizli	47	Kocaeli	1
Balıkesir	42	Osmaniye	1
Van	41		

Develerin ortalama ömrü 30 yıl olmakla birlikte bazen 40 yaşına kadar yaşayan develere de rastlanmaktadır.

Develer güreşlerde çeşitli oyunlar (makas, çengel, aşirtma çengel, bağ, çatal bağ, tek, ense verme, kol atması, kol kaldırma, karıştırma, çırpma, sök kapa vb) sergilerler. Güreş develeri bu yöntemlerin birini ya

da birkaçını çok iyi uygulamalarına bağlı olarak ün ve değer kazanırlar. Deve güreşlerinin ekonomik çerçevesi içinde güreş develeri kuşkusuz yüksek fiyatları ile dikkat çeker. Güreşleriyle ün kazanmış genç develerin fiyatları günümüzde 50 bin ile 250 bin TL aralığında değişmektedir. Bu konuda 2014 yılının en yüksek fiyatı 360 bin TL olarak gerçekleşmiştir³.

Güreşin Kuralları ve Önlemler

Deve güreşleri, hayvan gücüne ve yeteneğine dayanan karşılaşmaların izleyici topluluğu önünde sergilendiği bir etkinliktir. Erkek develer çiftleşme (kızışma) dönemi olan Kasım-Mart ayları arasında çiftleşirler. Bu dönemde dişiler için erkek develer arasında güce dayalı bir rekabet ortaya çıkar. Bu rekabet erkek develerin güreşmesiyle sonuçlanır.

Düzenlenen güreşlerdeki kurallar geçmişte olduğu gibi günümüzde de her yerde aynıdır. Ancak kurallar ilk kez DEGÜF’ün 2014 yılında onaylanarak yürürlüğe giren yönetmeliği ile yazılı hale getirilmiştir. Bu kurallar öncelikle develerin yaralanmaması ve yıpratılmaması için alınan bazı önlemleri kapsar. Çünkü develer ısıarak birbirlerini ciddi biçimde yaralayabilir ya da ayrılmaları gerektiği anda sağlanamazsa, devrilerek sakatlanabilirler. Güreş esnasında develerden birinin yaralanması olasılığı ortaya çıktığında urgancı olarak adlandırılan görevliler develeri birbirinden ayırır. Bir diğer önemli kural ise güreşecek develerin kilo, yaş vb. özelliklerine göre eşleştirilmesidir. Böylece güreşte develerin yıpratılmaması amaçlanır.

³ Ezine’de İrfan Ulusoy’a ait “Kankardeş” devesi Bodrum’da Kamil Tuncer-Mustafa Oduncuoğlu ortaklığına rekor bir fiyatla satılmıştır.

Develer eşleştirilirken güreş yeteneklerine ve form durumlarına dikkat edilerek ayak, orta, başaltı ve baş kategorilerinde eşleştirilmeleri sağlanır.

Her organizasyonda çok sayıda kişi ve kurul çeşitli görevleri üstlenir. Bunların başlıcaları organizasyon komitesi, hakem kurulu (başhakem, orta saha hakemi, masa hakemi), eşleme kurulu, inceleme ve gözlem heyeti, saha komiseri, ağız bağcılar, ağız bağı kontrolörleri, urgancılar (ayırıcılar), cazgırlar ve veteriner hekimdir (DEĞÜF, 2014).

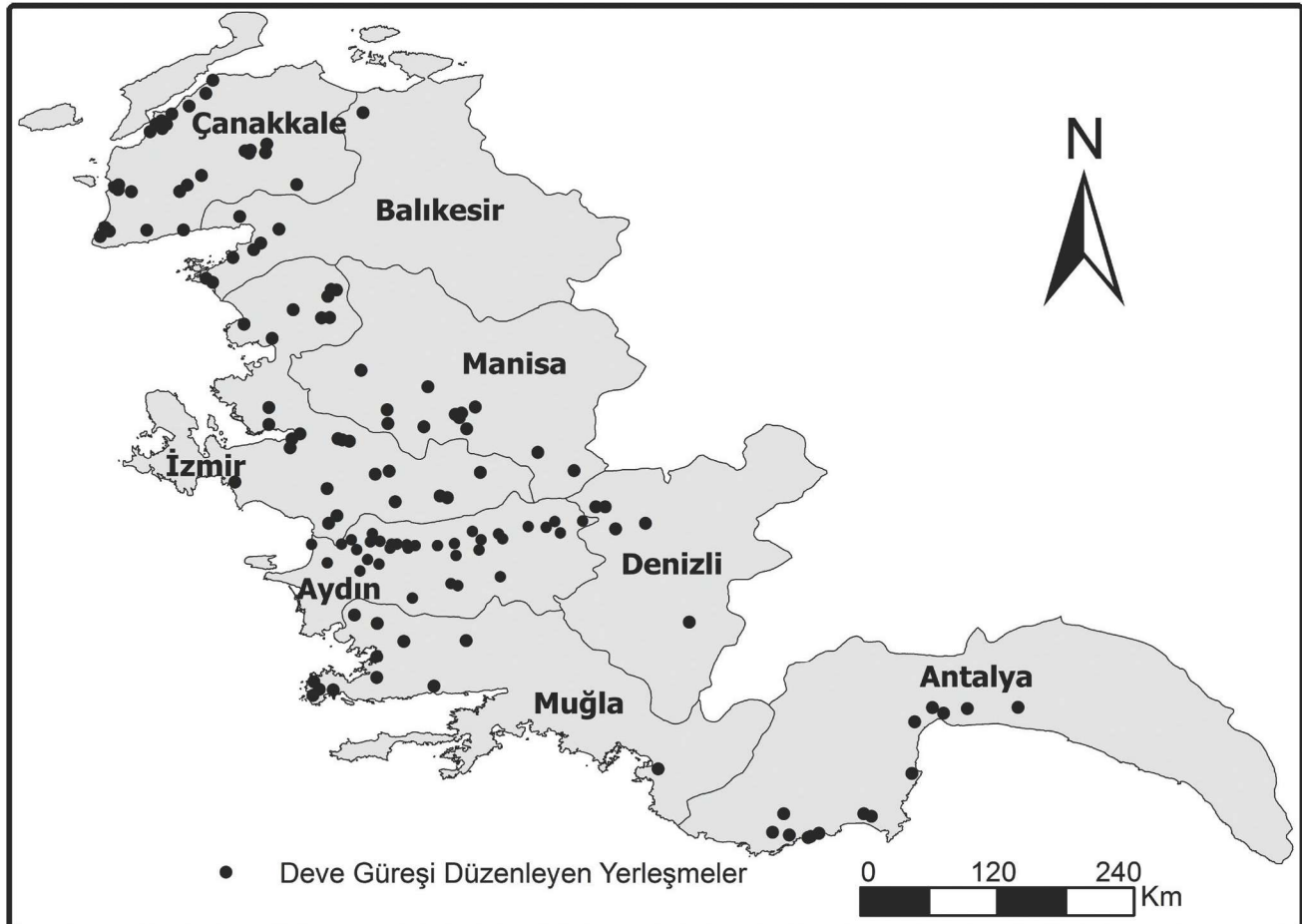
Güreşlerde galibiyet dört durumda belirlenir: kaçırarak, bağırarak, yıkarak, pes ettirerek. Birincisinde develer güreş için birbirlerini yokladıkları anda bazen develerden biri diğerinin gücü ve heybeti nedeniyle güreşmekten kaçır. İkincisinde oyunda zor durumda kalıp bağlanan deve, rakibinin gücüne dayanamayarak bağırır. Üçüncüsünde ise develerden biri, rakibini yaptığı oyunla yıkar ve üzerine çöker. Dördüncüsünde ise devesinin oyunda yıprandığını gören ya da zarar göreceği endişesi taşıyan deve sahibi urganı yere atar. Sportif karşılaşmalarda havlu atılması gibi, bu durum da pes etme anlamına gelir ve diğer deve galip ilan edilir. Yenişemeyen develer ise berabere kalırlar. Geçmişte ise develer mutlaka yenişene kadar

güreştirilmekteydi. Günümüzde ise develer en fazla haftada bir kez ve 10 dakika süreyle güreştirilir. Nitekim sürenin kısılması nedeniyle günümüzde çoğu karşılaşma beraberlikte sonuçlanır. Zaman içinde güreşin kuralları şiddeti azaltacak, hayvanların zarar görmesini önleyecek yönde değişmiştir.

Güreş Organizasyonları

Deve güreşleri günümüzde başta Ege bölgesi olmak üzere, Akdeniz ve Marmara bölgelerinin daha çok kıyı kuşağında bulunan sekiz ilin sınırları içindeki yerleşmelerde düzenlenir. Deve güreşlerinin görüldüğü bu alan, kuzeyde Çanakkale boğazı, batıda Ege Denizi, doğuda İç batı Anadolu eşiği ve güneydoğuda Orta Toroslar ile sınırlanmaktadır. En çok Ege Bölgesi'nde görülen deve güreşi organizasyonları bu bölgenin denize kıyısı olmayan iki ilinde (Manisa ve Denizli) de görülür (Şek. 3-4).

Günümüzde düzenlenen deve güreşi organizasyonları her ne kadar üç coğrafi bölgenin sınırları içinde dağılış gösteriyorsa da, bu bölgeler içindeki dağılış bazı bölüm ve yöreler ile sınırlıdır. Buna göre deve güreşleri Marmara Bölgesi'nde Güney Marmara bölümünün Karasi ile Biga yörelerinde; Ege Bölgesi'nde Ege

Şekil 3 - Türkiye'de deve güreşi düzenlenen yerleşmelerin illere göre dağılışı. / Distribution of settlements organising camel wrestling in Turkey by province.

Şekil 4 - Türkiye’de 2005-2010 yılları arasında ve 2010 yılından günümüze değin deve güreşi düzenlendiği belirlenen yerleşmelerin bulunduğu ilçelerin gösterimi. / Illustration of districts which camel wrestling were organised for 2005-2010 and from 2010 to the present.

bölümü yörelerinin tamamında; Akdeniz Bölgesi’nde ise Antalya bölümünün Teke ile Antalya yörelerinde düzenlenmektedir. Ege bölgesinde ise deve güreşlerinin düzenlendiği yerleşmelerin tamamı bölgenin Ege Bölümü içinde yer alır. Yani İç batı Anadolu bölümü ile Ege bölümünü birbirinden ayıran fiziki eşik, aynı zamanda deve güreşlerinin görüldüğü sahanın da doğu sınırını oluşturmaktadır. İç batı Anadolu bölümünü oluşturan üç yörede (Gördes-Uşak, Dursunbey-Kütahya, Afyon) de deve güreşleri düzenlenmez. Bununla birlikte Ege bölümünde de Menteşe yöresinin doğusundaki yüksek çevrede (Talas, Kale) ve Datça yarımadasında, İzmir körfezi-Çeşme yarımadası yöresinin Çeşme yarımadası kesiminde deve güreşi örneklerine rastlanmaz (Çalışkan, 2010:74). Benzer olarak Akdeniz Bölgesinde Antalya bölümünün Teke yöresinin batısında (Köyceğiz, Dalaman) da deve güreşleri düzenlenmez. Çanakkale ilinde ise deve güreşleri Biga yarımadası üzerindeki yerleşmelerde görülürken Gelibolu yarımadası üzerindeki

yerleşmelerde; Gökçeada ve Bozcaada da görülmez (Şek. 3-4).

Kasım ayı sonundan Mart ayı ortasına değin süren deve güreşi sezonu boyunca batı Anadolu’da her pazar günü üç ya da dört ayrı yerde güreş organizasyonu vardır. Bu nedenle birbirine komşu alanlar genellikle güreş tarihlerinin çakışmamasına özen gösterirler. Bir sezon boyunca gerçekleşen organizasyon sayısı 100 civarındadır. Ancak bazı yerleşmelerde yapılan organizasyonlar her yıl düzenli olarak tekrarlanmaz. Yaptığımız araştırmalar, 2005 yılından 2013-14 sezonu sonuna değin Türkiye’de deve güreşi düzenlediği belirlenen yerleşme sayısının 139’a ulaştığını orta koymaktadır. Bunların 47’si köy ya da mahalle, 46’sı belde, 46’sı ise ilçe merkezidir. En çok güreş organizasyonu düzenlenen yerleşmelere sahip iller arasında Aydın (35), Çanakkale (27) ve İzmir (26) illeri öne çıkmaktadır (Çize. 2). Deve güreşi düzenlenen çeşitli idari birimlerin (köy/mahalle, belde, ilçe merkezi)

yer aldıkları ilçelerin göz önüne alınmasıyla yapılan hesaplamayla güreş düzenlenen illere ait toplam 151 ilçenin 68’inde güreş organizasyonu düzenlendiği bulunmuştur (Çize. 3). Bu bakımdan toplam 17 ilçesi bulunan Aydın ili Karacasu ilçesi dışındaki tüm ilçelerinde güreş düzenlenmesiyle; toplam 12 ilçesi bulunan Çanakkale ili de 7 ilçesinde deve güreşi düzenlenmesiyle öne çıkan iller olmaktadır (Çize. 3 ve 4).

Organizasyonlara değışen sayılarda güreş devesinin katılımı söz konusudur. Genellikle köylerde düzenlenen güreşlere 40-50 deve, belde ve ilçelerdeki güreşlere 60-80 deve, ünlenmiş güreşlere ise 100-140 deve katılır.

Çize. 2. İdari Birimler Ölçeğinde Deve Güreşi Organizasyon Sayılarının İllere Göre Dağılımı				
	Köy/Mahalle	Belde	İlçe Merkezi	Toplam
Antalya	6	2	6	14
Aydın	12	11	12	35
Balıkesir	--	5	3	8
Çanakkale	16	6	5	27
Denizli	--	1	4	5
İzmir	7	10	9	26
Manisa	6	1	5	12
Muğla	--	10	2	12
TOPLAM	47	46	46	139

Çize. 3. Sınırları içinde farklı ölçeklerdeki yerleşim birimlerinde deve güreşi düzenlenen ilçeler			
Güreş Düzenlenen İller	Toplam İlçe Sayısı	Sınırları İçinde Deve Güreşi Düzenlenen İlçe Sayısı	Sınırları İçinde Deve Güreşi Düzenlenmeyen İlçe Sayısı
Antalya	19	7	12
Aydın	18	17	1
Balıkesir	21	6	15
Çanakkale	12	7	5
Denizli	21	4	17
İzmir	30	16	14
Manisa	18	7	11
Muğla	12	4	8
TOPLAM	151	68	83

İçin yer seçiminde develerin güreşebileceği, insanların da güreşleri kolaylıkla izleyebileceği özellikteki yerler tercih edilir. Güreş sahası olarak seçilen bu yerler genellikle toprak zemine sahip geniş bir düzlüğün yamaçlarla çevrelediği alanlardır. Sahanın çevresindeki yamaçlar izleyici tribünü işlevi görür. Güreşler için seçilen alanlarda yamaçlar da teraslanarak izleyiciler için uygun hale getirilir. Bu yerlere güreş sahası dendiği gibi, arena olarak adlandırılması da yaygındır.

Güreşler için Selçuk (İzmir) ve Çan (Çanakkale)'de bir düzlüğün yamaçlarla çevrelediği, yamaçların da izleyici tribünü işlevi gördüğü bir saha kullanılır. Ayvacık (Çanakkale)dapanayır alanı, Bayramiç'te ise Hacıkayyum mesire alanı tercih edilir. Futbol sahaları da birçok yerde güreş alanı olarak değerlendirilir (Büyükpaşa Köyü-Çan,

Güreşler sabah saat 10'da havutsuz genç daylakların güreşiyle başlar. Program alt kategorilerdeki güreşlerden üst kategorideki çekişmeli güreşlere doğru ilerler. Saat 16.00 gibi program sona erer.

Türkiye'de geçmiş yıllara ait güreş organizasyonları ile ilgili herhangi bir kaydın tutulmamış olması önemli bir sorundur. Hatta birçok yerde düzenlenecek güreş şenliğinin kaçınıcı organizasyon olduğu bilgisine ulaşmak bile olanaksızdır. Bu durum geçmişin belgelenmesini oldukça güçleştirmektedir. Yüzlerce yıllık geçmişine rağmen tekrar sayısını saptayabildiğimiz bazı organizasyonlar Çize. 5'de gösterilmiştir.

Güreş Sahası ve Çevresi

Güreşlerin düzenlendiği mekanlar, özel olarak tasarlanmış yapılar değildir. Güreşler

Çize. 5. 2013-2014 sezonu sonuna değin çeşitli yerleşimlerde düzenlenen organizasyonların resmî sayısı.		
Sıra No	Yerleşme Adı	Kaçınıcı Organizasyon Olduğu
1	Germencik	66'ncı
2	Selçuk	32'nci
3	Sarayköy	30'ncü
4	İncirliova	28'inci
5	Bağarası	27'inci
6	Poyracık-Bergama	25'inci
7	Çine	25'inci
8	Ortakent-Yahşi	21'inci
9	Atça	19'uncu
10	Konaklı-Ödemiş	19'uncu

Çize. 4. Deve güreşi düzenlenen illerde, deve güreşi örneği görülen ve görülmeyen ilçeler				
Sıra No	İl Adı	Sınırları İçinde Deve Güreşi Düzenlenen İlçeler		Sınırları İçinde Deve Güreşi Düzenlenmeyen İlçeler
1	Antalya	1-Aksu 2-Demre 3-Kaş 4-Kemer 5-Kepez 6-Kumluca 7-Serik		1-Akseki 2-Alanya 3-Döşemealtı 4-Elmalı 5-Finike 6-Gazipaşa 7-Gündoğmuş 8-Ibradı 9-Konyaaltı 10-Korkuteli 11-Manavgat 12-Muratpaşa
2	Aydın	1-Bozdoğan 2-Buharkent 3-Çine 4-Didim 5-Efeler 6-Germencik 7-İncirliova 8-Karpuzlu 9-Koçarlı	10-Köşk 11-Kuyucak 12-Kuşadası 13-Merkez İlçe 14-Nazilli 15-Söke 16-Sultanhisar 17-Yenipazar	1-Karacasu
3	Balıkesir	1-Ayvalık 2-Burhaniye 3-Gömeç 4-Gönen 5-Edremit 6-Havran		1-Altıeylül 2-Balya 3-Bandırma 4-Bigadiç 5-Dursunbey 6-Erdek 7-İvrindi 8-Karasi 9-Kepsut 10-Manyas 11-Marmara 12-Merkez İlçe 13-Savaştepe 14-Sındırgı 15-Susurluk
4	Çanakkale	1-Ayvacık 2-Bayramiç 3-Çan 4-Ezine 5-Merkez İlçe	6-Lapseki 7-Yenice	1-Biga 2-Bozcaada 3-Gökçeada 4-Gelibolu 5-Eceabat
5	Denizli	1-Acıpayam 2-Akköy 3-Buldan 4-Sarayköy		1-Babadağ 2-Baklan 3-Bekilli 4-Beyazaç 5-Bozkurt 6-Çal 7-Çameli 8-Çardak 9-Çivril 10-Güney 11-Honas 12-Kale 13-Merkez İlçe 14-M.Efendi 15-Pamukkale 16-Serinhisar 17-Tavas
6	İzmir	1-Bayındır 2-Bayraklı 3-Bergama 4-Bornova 5-Buca 6-Çiğli 7-Dikili 8-Kemalpaşa 9-Kınık	10-Kiraz 11-Menemen 12-Ödemiş 13-Seferihisar 14-Selçuk 15-Tire 16-Torbalı	1-Aliğa 2-Balçova 3-Beydağ 4-Çeşme 5-Foça 6-Gazimir 7-Güzelbahçe 8-Karabağlar 9-Karaburun 10-Karşıyaka 11-Konak 12-Menderes 13-Narlidere 14-Urla
7	Manisa	1-Ahmetli 2-Alaşehir 3-Gölmarmara 4-Salihli	5-Sarıhanlı 6-Sarıgöl 7-Turgutlu	1-Akhisar 2-Demirci 3-Göndeş 4-Kırkağaç 5-Köprübaşı 6-Kula 7-Merkez İlçe 8-Selendi 9-Soma 10-Şehzadeler 11-Yunusemre
8	Muğla	1-Milas 2-Yatağan 3-Bodrum 4-Fethiye		1-Dalaman 2-Datça 3-Kavaklıdere 4-Köyceğiz 5-Marmaris 6-Merkez İlçe 7-Ortaca 8-Ula

Fotoğraf 3 - Selçuk (İzmir)'ta düzenlenen deve güreşi festivalinde saha ve çevresinden görüntüm. / *A view from field and surrounding area at camel wrestling festival in Selçuk (İzmir).*

Fotoğraf 4 - Deve güreşleri, kırsal yerleşmelerden gelen her yaşta kadının buluştuğu; sosyalleşme gereksinimini karşıladığı bir etkinliktir (Kumluca, Antalya). / *Camel wrestling is a meeting place and socialising activity for woman of all ages coming from rural settlements (Kumluca, Antalya).*

Geyikli-Ezine, Bozdoğan-Aydın) (Çalışkan, 2012:382). Türkiye'nin en iyi sahalarından biri durumundaki Kuşadası'nda saha, taş duvar ile çevrilmiştir. Selçuk'ta ise yine geçmişin mirasını yansıtan ahşap demiryolu traverslerinin değerlendirilmesiyle güzel bir örnek oluşturulmuştur. Kumluca'daki Karatepe Stadyumu da, Türkiye'de deve güreşleri için yapılan tek stadyum durumundadır (Çalışkan, 2010:65) (Foto. 3 ve 4).

Güreş günü, güreş yapılacak sahanın çevresi sabahın erken saatlerinden itibaren izleyiciler tarafından traktör römorkları ve kamyonlarla kesintisiz olarak kuşatılır. Söz konusu araçlar, kasalarının sahaya dönük kapaklarının açılmasıyla üzerindeki onlarca kişi için bir seyir platformuna dönüştürülür.

Deve Sahipleri

Güreş develerine meraklı yetiştiriciler ile kuşaklardır devcilikle uğraşanlar bu geleneğin en önemli parçasıdır. Güreş develeriedinerek onların bakımlarıyla ilgilenenlerin bu uğraşının temelinde devciliğin aile geleneği olması bulunur. Nitekim, güreş devesi sahiplerinin büyük bir bölümü (% 61.6), deve yetiştiriciliğinin bir aile geleneği olduğunu belirtmektedir. Aile geleneğinin etkisi ile güreş devesi edindiğini belirten deve sahiplerinin oranı da %

38.2'dir (Foto. 5). Deve sahiplerinin güreş devesi edinme nedenleri arasında ikinci sırada, bu uğraşının bir hobi olması (%20.8) yer almaktadır (Çalışkan, 2010:147).

Daha önce gerçekleştirdiğimiz bir çalışmanın sonuçlarına göre daha çok ilköğretim mezunu (%70,1) olan deve sahipleri genellikle çiftçilik (%42,4) yapmaktadır; bu meslek grubunu esnaf/tüccar grubu izlemektedir (%16,7) yapmaktadır. % 47, 2'si ilçe merkezlerinde, % 37,5'i köylerde ikamet eden deve sahiplerinin % 30,6'sı 46-55 yaş aralığındadır. Bununla birlikte 66 ve daha üzeri yaşta olan güreş devesi sahiplerinin oranı % 3,5'tir. Deve sahiplerinin % 47,2'sinin sadece 1 devesi varken, 5 ve daha fazla deveye sahip olanların oranı % 5'tir. Deve sahipleri güreş organizasyonlarına genellikle 200 km.lik bir çap içindeki mesafeden katılırlar (%66) ve bir yılda katıldıkları organizasyon sayısı genellikle 8-10 arasında değişir (%33). Deve sahiplerinin yaklaşık üçte biri 20 yıldan daha uzun süredir güreş devesi sahibidir (Çalışkan, 2010:142-155).

Savranlar

Deve sahipleri develerinin bakımını genellikle aile fertleri ile birlikte üstlenirler. Develerin bakımında, deve

Fotoğraf 5 - Deve sahipleri bu geleneği ailenin küçük yaşta ki bireylerine aktarmaya önem verirler ve güreşlere ailece giderler. / Camle owners participate the wrestling as a family and put emphasis on transfer this tradition to their children.

güreşi sezonu dışındaki aylarda kadınların rolü daha fazla iken, güreş sezonunda erkekler develerle daha fazla ilgilenmektedir. Özellikle birkaç devesi olanlar ya da ekonomik geliri iyi durumda olanlar develerin bakımını üstlenecek, onları güreşlere getirip götürmeye, develeri güreşler için eğitmeye yardımcı kişiler tutarlar. Belirli bir ücret karşılığında çalıştırılan bu kişilere “savran” denilmektedir.

İzleyiciler

Güreşlere ilgi duyan izleyiciler bu ilginin kaynağını genellikle aile geleneği olarak belirtmektedir. Bu yanıtın iki temel nedeni bulunur: Aile geçmişte devecilikle uğraşıyordu ya da güreşlere ailece gidiliyordu. Nitekim güreşleri izlemeye gelen aileler, ailenin her yaşta tüm fertleri ile birlikte gelirler. Bu aile geleneği kuşkusuz yerel toplumun kültürel değerlerini yaşatmada önemli bir rol oynamaktadır.

Batı Anadolu’da özellikle kırsal çevrelerde karakteristik bir ortak hayat tarzına sahip bireyler için deve güreşi şenliklerinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Deve güreşleri, bu çevrede doğmuş olanlar ya da yaşayanlar için çok fazla anlam taşımaktadır. Deve güreşleri özellikle Batı Anadolu’da kırsal çevrelerde yaşayan nüfusun kış döneminde sosyalleşme amacıyla en çok yararlandığı etkinlik durumundadır. Güreş sahası çevresi genellikle birbirine komşu köylerden gelen izleyicilere görüşmek için iyi bir fırsat sunmaktadır. Güreş şenlikleri izleyiciler tarafından bir kış pikniği fırsatı olarak da kullanılır. Deve güreşi şenlikler aynı zamanda çocuk ya da yaşlı, kadın ya da erkek izleyicileri bir araya getiren bir etkinlik olarak, diğer birçok etkinlikten ve eğlenceden oldukça farklılık gösterir. Güreş şenliklerinde genç kızlardan yaşlı köylü kadınlara kadar değişen bir profilde kadın izleyiciye rastlanır (Çalışkan, 2009:129) (Foto. 4).

En fazla izleyici çeken organizasyonlar Selçuk, Kuşadası, Bozdoğan ve Bodrum’dadır. Selçuk, her yıl yaklaşık 20 bin izleyici ile; diğerleri de 10 binin üzerinde izleyici ile öne çıkarlar. İstisnaları olmakla birlikte genellikle köylerde düzenlenen organizasyonlar yaklaşık 1000 kadar izleyici tarafından seyredilir. Belde ve ilçe merkezlerindeki organizasyonlar da genellikle 5000 izleyiciyi ağırlar. Böylece bir sezon boyunca Türkiye’de deve güreşi şenliklerine katılan izleyici sayısının 500 bin kişi civarında olduğu tahmin edilebilir.

Organizasyona çağrılı olarak katılan deve sahiplerine yolculuk ve taşıma masrafları komite tarafından ödenir. Güreş kazanan develerin ödülü tüm organizasyonlarda halıdır. Organizasyon kapsamında elde edilen gelirden, yapılan giderler ve harcamalar karşılandıktan sonra geriye kalan miktar ise önceden duyurulan amaçlar için kullanılır. Bu yaklaşım geçmişten günümüze ulaşan

bir gelenek halini almıştır (Çalışkan, 2010:55). Deve güreşlerinde bugüne kadar saptayabildiğimiz yardım amaçları arasında okul, yüksekokul, hastane, sağlık ocağı, huzurevi, cami, köprü, çeşme, içme suyu şebekesi, arıtma tesisi, yağmur suyu uzaklaştırma çalışması, ağaçlandırma çalışması yapılması; yerleşmelere araç (kamyon, ambulans, itfaiye aracı vb) alınması; Çocuk Esirgeme Kurumu’na yardım, kimsesiz çocukların eğitim ve giyim masraflarının karşılanması, organ nakli hastalarına maddi yardım sağlanması vb konular bulunmaktadır.

Günümüzde izleyicilerden alınan giriş ücretleri hemen her yerde aynıdır. Son birkaç yıldır izleyicilerden alınan bu ücret 10 TL’dir. Deve güreşlerinde bayanlardan giriş ücreti alınmaz. Bu uygulama bayanların katılımını teşvik etmeye yöneliktir ve gelenekselleşmiş bir uygulamadır.

Törenler Ve Eğlenceler

Develerin Havutlanması

Ekim ayında deve sahipleri güreşme yaşına gelen develeri için havut giydirme töreni yapacaklarını duyururlar. Belirlenmiş olan günde gelen misafirlere yemek verilir, nazara karşı kurban kesilir, mevlit okunur ve dualar eşliğinde törenle deveye havutu giydirilir. Havuta alıştırılması tamamlanan develere o günden sonra güreşlere hazırlık amacıyla uzun yürüyüşler yaptırılmaya başlanır.

Deve Korteji

Güreşlerden bir önceki gün (cumartesi), tüm develer süslenir; deve sahipleri de geleneksel giyimleriyle develerinin yanında geçiş törenine katılırlar. Güreş düzenlenen yerleşmenin ana caddelerinden geçiş yapan deveciler ve develerine davul zurna çalan gruplar da eşlik eder. Çalınan ve oynanan zeybek havalarına, develerin havan ve zilgor sesleri karışır. Öğle saatlerinde gerçekleşen bu etkinlik yerleşmeye bir bayram havası katar (Foto.6).

Halı Gecesi

Güreşlerden bir önceki gün olan cumartesi gününün akşamında, deve güreşi düzenlenen yerleşmeye davet edilen deve sahiplerinin misafir olduğu ‘halı gecesi’ düzenlenir. Sadece deve sahiplerinin katıldığı bu etkinlik ile deveciler arasındaki dostlukların gelişmesi amaçlanır. Gecede, cazgırın maniler eşliğinde sunduğu açık arttırmada satılan halı ile güreş ağası da belirlenmiş olur. 10 yıl öncesine kadar saz heyetli fasıl ve dansöz eğlencelerine sıkça rastlanan halı geceleri günümüzde yerel yöneticilerin (belediye başkanları,

Fotoğraf 6 - Deve korteji olarak adlandırılan etkinlik, güreş düzenlenen yerleşmenin içinde güreşlerden önceki gün (cumartesi) yapılır. / Camel cortege is held on the previous day (Saturday) of the wrestling.

kaymakamlar vb) de katılarak açılış konuşmaları yaptığı, dansöz eğlencesinin artık görülmediği yeni bir form kazanmıştır.

En Güzel Deve Yarışması

Deve güreşleri çevresinde yeni bir etkinlik dikkat çekmeye başlamıştır. İlk olarak 2011 yılında Selçuk (İzmir)'ta düzenlenmeye başlanan altın havan ödüllü 'En Güzel Deve Yarışması'nın giderek yaygınlaşması beklenmektedir. 2014 yılında 4.sü düzenlenen yarışmada en iyi deve giyimine, en güzel süslemelere sahip; duruşu ve heybeti ile dikkat çeken, iyi bakılmış develer arasından ilk üç dereceye giren develerin sahipleri ödüllendirilmektedir. Henüz deve güreşlerinin alternatifi olamasa da, bu tür yarışma etkinliğini kültürel değişim mekanizmalarından 'yenilik'in başarılı bir örneği olarak görmek mümkündür (Foto.7).

Cazgırlar

Hoparlör yardımıyla deve güreşlerin sunulması 1950'lerin başına kadar gitmektedir. Fakat güreşlerin bir cazgır tarafından sunulması ilk olarak 1967'de Bozdoğan'da başlamıştır. Organizasyona renk katan cazgır, halı gecesi

ve güreşlerde önemli bir role sahiptir. Güreş sırası gelen develeri saha içine davet ederken, develeri ve sahiplerini övgü dolu manilerle anons eder, karşılaşmaları izleyenlere canlı bir sunumla aktarır, saha içini uyararak düzeni sağlar. Diğer yandan hakemler güreşin develer için tehlikeli hal almaya başlaması durumunda develerin ayrılmasına karar verir. Bu kararı da yine cazgır 'ayırır develeri' anonsuyla sahaya bildirir (Çiz. 6).

Çize. 6. DEGÜF belgeli Cazgırlar		
Sıra No	Adı Soyadı	İkamet Ettiği Yerleşme
1	Ali BALLI	Yenipazar
2	Halil ÇOŞKUN	Harmandalı
3	İsmail SAKİN	Karacaören/Ç.Kale
4	Kudret MAYACI	Ezine
5	Bülent YÖRÜK	Bağarası
6	Murat ARABACI	Karaağaç
7	Nejli Ceylan	Tuzla/Ayvacık
8	Hakan DEMİRTAŞ	Atça

Müzik ve Oyunlar

Şenlik kapsamında icra edilen müzik ve halk oyunlarında dikkat çeken bazı özellikler, farklı bir

Fotoğraf 7 - 2011'den itibaren düzenlenen En Güzel Deve Yarışması Selçuk'ta büyük ilgi görmektedir. / *Most Beautiful Camel Contest is organised since 2011 and draw considerable attention in Selçuk.*

Fotoğraf 8 - Devenin üzerinde havudu ve havudu sarmalayan hilal şekilli hatap. / *The havut on the camel and the lunatehatap wrapping the havut.*

Fotoğraf 9 - Köleste (Gülsöken, 2010:121'den). / Köleste (Gülsöken, 2010:121)

Fotoğraf 10 - Aynalı yular. / Headgear with a mirror.

Fotoğraf 11 - İsim levhası / Nameplate.

Fotoğraf 12 - Havutlar için temin edilen sazlar (Latince Typha) Anadolu'da semer otu ya da berdi olarak adlandırılır. / Rushes for Havuts (Typha in Latin) These rushes are named as saddle grass of "berdi" in Anatolia.

kültürel çevrenin varlığını destekleyen kanıtlar da sunar. Şenlik organizasyonunun çeşitli bölümlerinde (kortejde, halı gecesinde ve güreş sahası çevresinde vb) Zeybek, Harmandalı vb Ege oyun havalarının geleneksel formlarda çalındığı görülür. Diğer yandan deve güreşlerinde çalınan oyun havaları da daha çok 'Germencik Zurnası' olarak bilinen kaba zurna ile icra edilmektedir (Çalışkan, 2010: 96).

Devecilikle İlgili Geleneksel Üretimler Ve El Sanatları

Develer için işlevsel ya da süs amaçlı kullanılan çeşitli malzemeler bulunur. Ayrıca bu tür malzemeleri kendi içinde zil/çan ve giyim malzemeleri olarak ikiye ayırabiliriz. Bunların tamamı geleneksel yöntemlerle üretilmektedir. Bunların başlıcaları şunlardır:

Havut: Yük taşıyan, turist gezdiren ya da güreşen develer için küçük farklar içerse de işlevsel olarak en önemli parçadır. 35-40 kg arasında değişen ağırlığa sahiptir. Havutlar saz, çul, keçe ve ahşap gibi doğal malzemeler kullanılarak yapılırlar (Foto.8; Foto.12). Daha sonra üzeri renkli keçe ile kaplanır. Zömbek, tengah, hatap, tarak vb bölümlere sahiptir. Arka

tarafında sivri kısmı yukarıya bakan zömbek yer alır. İki yanında geniş tengahlar yer alır. Havut yapımında sezon, Ağustos – Kasım ayları arasındadır. Ağustos ayında gerekli olan saz vb malzeme toplanır, Eylül ayı ortasında develerin ölçüsü alınarak havutun hazırlanmasına başlanır. Çünkü devenin havuttan rahatsız olmaması için sırt yüzeyine ve şekline uygun olması gerekir.

Hatap: Havutun üzerinde, hilal biçimiyle deveyi alttan ve yandan kavrayan, dört uzun parçadan oluşur. Halk kültüründeki nazar inancı nedeniyle menengiç (Çitlenbik-Pistacia terebinthus) ağacından yapılır. Bu kültür çevresinde menengiç, çitlik ağacı olarak adlandırılmaktadır. Hatap parçaları birbirine işkence adı verilen ahşap saplamalarla tutturulur (Foto. 8, 13).

Havan (gümbürdek): Pirinç ve tunç malzemeden üretilen, içinde hareket sırasında ses çıkarmayı sağlayan dil bulunan, yaklaşık 25 cm yüksekliğindeki çan. Hatabın ön tarafında en üste takılmaktadır (Foto. 13).

Zilgor: Devenin iki yanında ön ve arka kısımları arasında

Fotoğraf 13 - Hatap ve onu bağlayan ahşap parçalar (ışkençe) havan birlikte görülüyor (Gülsöken, 2010:122'den). / Hatap and the wooden sticks binding it (ışkençe) havan (Gülsöken, 2010:122).

Fotoğraf 14 - Kolon takımları (Yükçü, 2011:45'den). / Strap set (Yükçü, 2011:45).

asılan, çok sayıda zilin bir zincir üzerine dizilmesinden oluşan aksesuar malzemesidir.

Dizgor: Devenin ön bacak dizlerinin üst kısmına takılan, üzerinde küçük ziller bulunan dizliklerdir.

Atma yular: Develerin başına takılır. Boncuk, keçe, yün ip, ponpon, ayna vb malzemelerle süslenir.

Deve giyimi: Havutun arkasına, zömbeğin üstüne ve devenin kalça kısmında çulun üstüne takılan üç parçadan oluşan, genellikle 45x90 cm ebatlarında ve çeşitli boncuklarla süslenen örtü malzemesidir.

Kolon takımı: Devenin havudunu vücuduna bağlayan kıldan üretilmiş kemerlerdir. Biri önde diğeri arkada olmak üzere iki adet kolon bulunur (Yükçü, 2011:46). (Foto. 14).

Çul: Havudun alt kısmı ile hörgüç yüzeyi arasına serilen, kıldan dokunan kilim benzeri yaygıdır.

Karın keçesi: Devenin karın bölgesini soğuktan korumak için kullanılan keçeden üretilmiş bir malzemedir. Havut ile birlikte devenin vücudunu sarmalar (Yükçü, 2011:46).

Bunlardan başka köleste (Foto. 9), muska, aynalı yular (Foto. 10), isim levhası (Foto. 11), eteklik, çul eteği, havut peşi vb. çok sayıda malzeme yine güreş develeri için üretilir.

Çize. 7. Deve aksesuarı ve deve giyiminin günümüzde faal ustaları			
Sıra No	Adı Soyadı	Ürettiği Malzemeler	İkamet Yeri
1	Osman YÖRÜK	Kolon, deve giyimi, atma yular, deve giyiminde iğne ile yapılan el işleri	Kuyulu/Aydın
2	Muhsin NAMLI	Deve giyimi, saraciye işleri	Burhaniye/Balıkesir
3	Zeki KORAK	Karın altı keçesi, deve giyimi, peş, saraciye işleri	Merkez/Aydın
4	Müjdat KORAK	Karın altı keçesi, deve giyimi, peş, saraciye işleri	Merkez/Aydın
5	Süleyman KORAK	Karın altı keçesi, deve giyimi, peş, saraciye işleri	Merkez/Aydın
6	Mutlu ve Koray YILMAZ	Karın altı keçesi, deve giyimi, yazı, havut çadırları, saraciye işleri	Merkez/Aydın
7	Sadettin SONER Ailesi	Çul işlemeleri, kolon	Turanlar-Merkez/Aydın
8	Ercan SONER Ailesi	Çul ve atma yular	Turanlar-Merkez/Aydın
9	İbrahim DALKA	Deve giyimi	Bodrum/Muğla
10	Levent DENER	Deve giyimi	Germencik/Aydın
11	Ali KÜÇÜKOĞLU	Hatap	Umurlu/Aydın
12	Mehmet ve Aysel SAVRAN	Çul, yular, torba, kolon	Işıklı/Aydın
13	Tahsin AYDIN	Çan, havan vb döküm işleri	Merkez/Aydın
14	Mustafa Ali KAYA	Çul, kolon, çeki yuları, otlak yuları, başlık, ağız bağı	Bozdoğan/Aydın
15	Bayram ÇETİN	Yular, paça, torba	Tire/İzmir
16	Haşim ERBURHAN	Deri yular, zilgor	Tire/İzmir
17	Saim USTA	Karın altı keçesi	Tire/İzmir
18	Ahmet Zincircioğlu	Keçe işleri	Tire/İzmir
19	Erol Yünel	Keçe işleri	Tire/İzmir
20	Yahya ve Şerife Bilir	Süsleme işleri	Çan/Çanakkale
21	Mustafa KARPUZCU	Körüklü çizme	Kuşadası/Aydın
22	İzzet ERKOÇ	Körüklü çizme	İncirliova/Aydın
23	Serkan GÜNDÜZ	Körüklü çizme	Merkez/Aydın

Güreş develeri için havut ve süsleme işleri yapan ustaların sayısı günümüzde oldukça azalmıştır. Araştırmada batı Anadolu'da dağılım gösteren havut ustalarının toplam sayısı 10, deve giydirilmesi ve bu kültüre ait aksesuar vb malzemeleri üreten ustaların sayısı ise 23 olarak saptanmıştır (Çize. 7, 8).

Zamanla batı Anadolu'da bu tür geleneksel malzemeler için hammadde temininde ve üretiminde uzmanlaşmış yerleşmeler de ortaya çıkmıştır. Örneğin ağız bağı ipi Tire'den; keçi kılından yapılan çullar Denizli'den; keçeler Tire, Bozdoğan ve Balıkesir'den; sazlar Çivril'den; işlenmek üzere bez dokumalar Buldan'dan sağlanır (Şek.5; Foto.12). İncirliova ilçesindeki Yazıdere köyü de çul işlemeciliğinde uzmanlaşmıştır. Çul işlemeciliğinin önemli bir geçim kaynağı olduğu

Yazıdere'de hemen her yaşta kadın çul işlemesi yapmaktadır.

Devecilik kültüründe devecilerin geleneksel giyimlerini oluşturan çeşitli eşya ve aksesuarlar da vardır. Bunların başlıcaları dizden aşağısı düğmeli olan külot pantolon, sekiz köşe kasket, körüklü çizme ve ceketin üstüne üçgen şekilde sarılan buldan bezinden yapılan aksesuarlar sayılabilir. Deveciler, şenliklerin her aşamasına bu geleneksel giysileri ile katılırlar (Foto.15).

Batı Anadolu'da sürdürülen geleneksel el sanatlarından bazılarının günümüze ulaşmasında deve güreşlerinin rolü yadsınmaz. Ancak, devecilik kültürü ile bağlantı içinde yaşayan bu geleneksel sanatlar ve meslekler, günümüzde yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Son

Çize. 8. Faal havut ustaları		
Sıra No	Adı Soyadı	İkamet Ettiği Yerleşme
1	Mustafa HEYBELİ	İncirlioiva-Aydın
2	Sadık SONER	Turanlar-Germencik/Aydın
3	Veli LİMONCU	Bağarası-Söke/Aydın
4	Tuncay ŞENTÜRK	Kuyulu/Aydın
5	Mehmet ULUTAŞ	Çine/Aydın
6	Süleyman YÖRÜK	Bağarası-Söke/Aydın
7	Cemal ÇÖPLÜ	Bağarası-Söke/Aydın
8	Hasan KOÇ	İncirlioiva/Aydın
9	Bekir YAVAŞ	Torbalı/İzmir
10	Mehmet YAVAŞ	Torbalı/İzmir

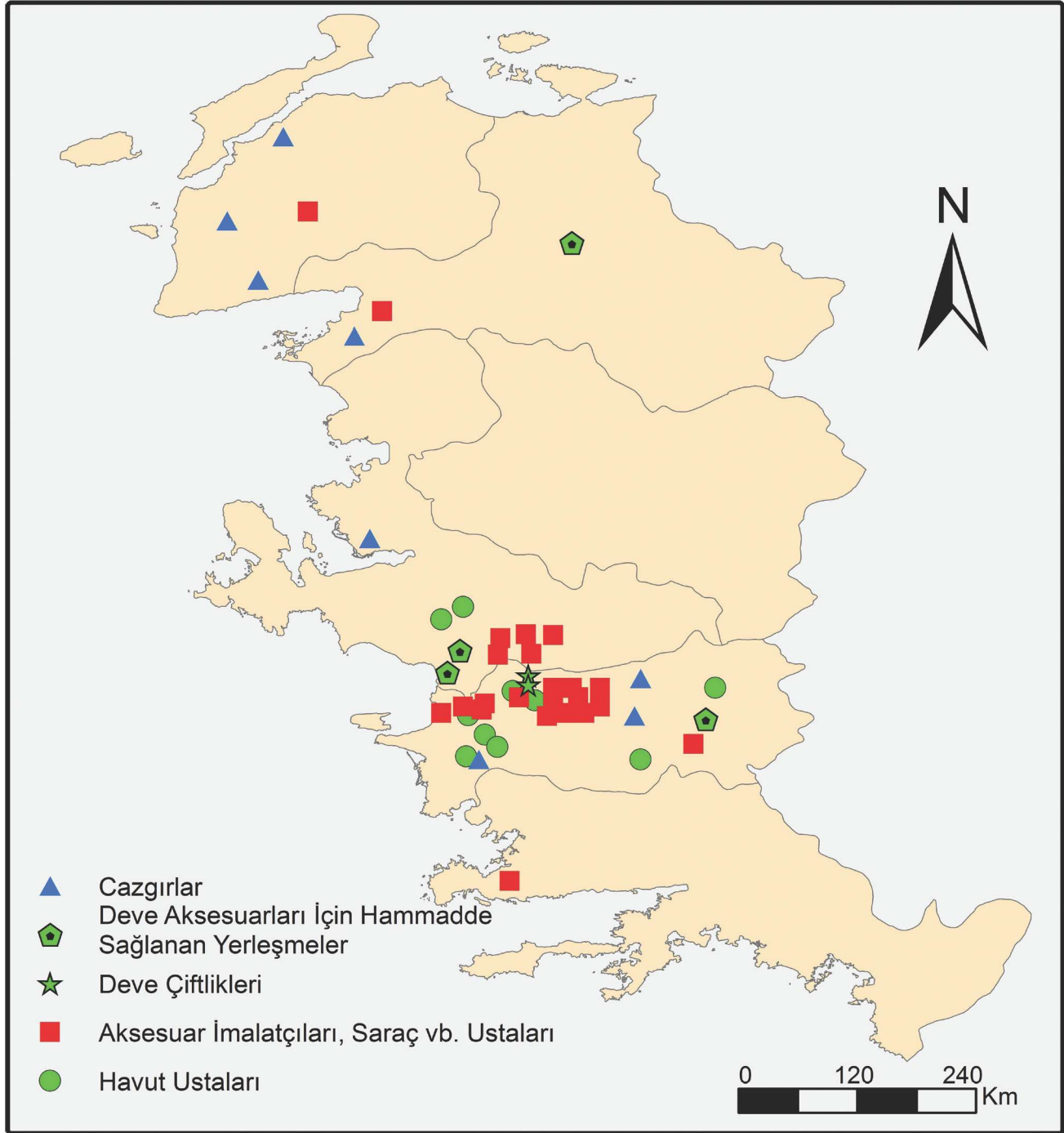
yıllarda bu tür geleneksel malzemeleri üreten ustaların bir kısmı yerlerini alacak yeterli sayıda usta yetiştiremeden bu dünyadan göçüp gitmiş ya da yaşlılık nedeniyle artık iş yapmayı bırakmışlardır. Yine de günümüzde iki büyük havut ustasının çırakları günümüzde bu işi başarıyla sürdürmektedir. Üç kuşak havutçuluk yapan bir aileden rahmetli Kazım Özhavutçu'nun çırakları Mustafa Heybeli, Sadık Soner, Tuncay Şentürk ve Mehmet Ulutaş; Bağarası'ndan Kara Hüseyin Usta'nın çırakları Veli Limoncu, Süleyman Yörük ve Cemal Çöplü günümüzde bu işi yapmayı sürdürmektedir. Havut ustalarının neredeyse tamamı bu işi bir aile geleneği olarak sürdürmektedir (Çize. 8). Benzer şekilde tek hatap ustası da Umurlu (Aydın)'da aile geleneğini sürdüren Ali Küçüköğlü'dür. Babası Hatapçı Mehmet Ustadan bu işi öğrenen Ali Usta, menengiç (çitlik) ağacından yekpare olarak çıkarıp elde ettiği, kırılmaya dayanıklı ve esnek özellikteki malzemeyi yine kendisi işlemektedir.

Devecilik Kültürü Ve Deve Güreşleri Çevresinde Örgütlenme Özellikleri

Güreş organizasyonların temelini tertip komiteleri oluşturur ve buradaki görevler gönüllülüğe dayalıdır. Bu gönüllüğünün temelinde kültüre ve geleneğe olan güçlü

Fotoğraf 15 - Deve sahipleri develerle ilgili törenlere ve güreşlere geleneksel giyimleri ile katılırlar. / Camel owners participate to the ceremonies and festivals with traditional clothing.

Şekil 5 - Deve güreşleri ile ilgili çeşitli geleneksel üretimlerin yapıldığı yerler ve bu üretimler için gerekli hammaddelerin sağlandığı yerlerin dağılışı. / Distribution of places where traditional production for camel wrestling are made and the settlements which raw material are supplied.

bağlılık önemli rol oynar. Uzun yıllardır deve güreşi organizasyonları Batı Anadolu'daki yerleşmelerde dağılışı gösteren deveci dernekleri ve yerel yönetimlerin işbirliği içinde gerçekleşmiştir. Bir bakıma bu kültür çevresinde toplanan bireyler, bu geleneğin yaşatılmasını bugüne değin kolektif çalışma biçimiyle başarmışlardır. Günümüzde deve güreşleri halen düzenlendiği yerleşmelerde, yerel toplumun maddi ve manevi desteği ve yüksek ilgisi ile yaşatılmaktadır.

11-12 Mayıs 2012 tarihlerinde Aydın'da gerçekleştirilen Türkiye'nin ilk Devecilik ve Deve Güreşleri

Sempozyumu'nda bu alanda görülen örgütlenme gereksinimine dikkat çekilmiş; tüm devecilik kültürü ve deve güreşi derneklerin DEGÜF çatısı altında birleşmesi önerilmiştir. 28 Kasım 2012 tarihinde kuruluşu gerçekleşen DEGÜF'e Ekim 2014 tarihi itibarıyla 30 derneğin katılımı gerçekleşmiştir. DEGÜF ilk olarak alanında yetkin 44 hakem, 46 gözlemci ve 8 cazgıra yetki belgesi vererek görevlendirme yapmaya başlamıştır. Güreşlerde görev alan urgancı, ağız bağcı vb görevler için de eğitim çalışmaları planlanmıştır. DEGÜF'ün kurulması ile her organizasyona ait belge ve dökümanların arşivlenmesi de hedeflenmektedir.

Fotoğraf 16 - İncirliova'da bir deveci kahvehanesi. / A cameler coffeehouse in İncirliova.

DEGÜF'ün kuruluş sürecine bir grup akademisyen de destek vermiştir. Henüz daha kuruluş aşamasında elde edilen olumlu sonuçlar, kültürel değerlerin korunmasında örgütlenme ve kurumsal kimliğin rolünü teyit etmiştir. DEGÜF'ün kuruluş aşamasında deveci derneklerinin bulunduğu yerleşimlerde gerçekleştirilen toplantı dizileri, bu grubun kendi geleneksel kimliğini yeniden keşfetmesine yardımcı olmuştur. Ortak bir kültürü paylaşma sürecinde kendi rolleriyle ilgili farkındalığı artan deveci camiası, sadece 'güreşen develere' odaklanmak yerine bu kültürü bütün olarak kavramayı önemsemeye başlamıştır.

Deveci Kahvehaneleri

Yakın geçmişte organizasyonlarda karşılaşılan en önemli güçlük haberleşme konusundaydı. Güreşler için davetlerin gönderilmesi, katılacak develerin kesinleşmesi, iptallerin duyurulması vb. konularda her zaman sorunlar oluşuyordu. Bu gibi durumlarda haberleşme mekanları genellikle deveci kahvehaneleri olmuştur. Zamanla telefonla haberleşmenin ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla deveci kahvehaneleri bu fonksiyonlarını büyük ölçüde kaybetti. Fakat deve

güreşi düzenlenen tüm yerleşmelerde hala örnekleri görülen "deveci kahvehaneleri" güreş dünyasının haberleşme istasyonları ve sosyalleşme mekanları olmayı sürdürmektedir (Foto.16). Deveci kahvehanelerinde çekişmeli geçen bazı güreşlerin görüntü kayıtları tekrar tekrar izlenir; develer ve güreşler hakkında her şey konuşulur.

Devecilik Ve Deve Güreşlerinden Geçimini Sağlayan Diğer Meslek Grupları

Güreş sezonunda organizasyonlara bağlı olarak batı Anadolu'da yer alan belirli yerler arasında bir hareketlilik ortaya çıkar. Geçimini deve güreşleriyle ilişki içinde sağlayan çok sayıda üretici ve satıcı da, ekonomik olarak bu hareketliliğin içindedir ve güreş sezonu boyunca sürekli yer değiştirirler.

Deve güreşleri ile ilgili çeşitli ürün ve hizmetlerin üretimi aynı zamanda binlerce ailenin geçim kaynağını oluşturur. Özellikle güreş günü, güreş sahası çevresindeki manzara her yerde benzerlik gösterir. Güreş alanına giden yollar üzerine sıralanan seyyar satıcılar genellikle deve sucuğu, develer için aksesuarlar, anı eşyaları, çeşitli yörelerin

Fotoğraf 17. Güreş sahası çevresi her zaman deve sucuğu satışı yapan seyyar büfelerle çevrilidir. / Wrestling field is always surrounded by mobile buffets which sell camel sausage.

deve güreşlerine ait görüntü kayıtlarının satışı yaparlar. Geçimlerini sezon boyunca güreş takvimine göre yer değiştirerek sağlayan seyyar satıcıların sayısı, organizasyonların büyüklüğüne göre 20 ila 200 arasında değişir (Çalışkan, 2009:135). Deve güreşleri, develer için emek-yoğun ve el yapımı aksesuar üretenleri ya da satanları, geniş bir çevreden kendine çeker. Deve sahipleri ve ziyaretçilerin varlığı da organizasyonlar çevresinde zengin bir ticaret ortamı oluşturmaktadır.

Develerden Yararlanma

Deve yetiştiriciliğinde develerin etinden, sütünden, yününden, gübresinden yararlanma başta gelse de Türkiye’de bu tür yararlanma örnekleri sembolik düzeydedir. Türkiye’de deve eti ve sütü market raflarında hiç bulunmaz. Bununla birlikte Afrika’nın ve Asya’nın çoğu bölgesinde birçok kişi için bunlar değerli bir besin kaynağıdır.

Türkiye’de günümüzde çok sayıda deve varlığına sahip yetiştirici ailelerin bulunmaması nedeniyle develerden yararlanma şekilleri oldukça sınırlıdır. Öte yandan tarihsel süreçte meydana gelen değişimler de bazı yararlanma şekillerini ortadan kaldırmıştır. Örneğin, geçmişte Anadolu’da develerden daha çok taşımacılık amaçlı yararlanılıyordu. Bilindiği gibi Ege kıyıları ile iç kesimler arasındaki bağlantıyı sağlayan kervanlar ve kervan yolları 19. yüzyıl ortalarındaki ulaşım sisteminde yaşanan büyük değişime kadar önemini korumuştur. Demiryollarının etki alanı dışında kalan çevrelerde, örneğin Muğla-Aydın

arasında, ticari malların develer ile taşınması 1930’lu yıllara kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra ise develerin yerini yavaş yavaş motorlu araçlar almaya başlamıştır (Akça, 2002:46). Bununla birlikte Büyük Menderes Ovası üzerindeki yerleşmelerde kurulan pazaryerleri arasında, hatta İzmir çevresinde günümüzden 30-40 yıl öncesine kadar develerle taşımacılık örneklerine rastlanıyordu. Artık bu tür yararlanma örneğine Anadolu’da rastlamak mümkün değildir. Günümüzde güreş şenlikleri dışında çok sayıda deveyi bir arada görebilme olanağı yoktur. Zaten güreş sezonu dışında develere birkaç durumda rastlamak mümkündür. Develere sayıları giderek azalan konar-göçer Yörüklerin göç yollarında, göç yükünü taşıırken rastlanabilir. Diğer yandan develere Ege ve Akdeniz kıyılarında turistler için düzenlenen deve üzerinde yaptırılan gezintilerinde rastlanabilir. Özellikle Bodrum’da devecilik yapan aileler yaz mevsiminde Kargı koyunda yabancı ziyaretçilerin ilgi gösterdiği deve turları düzenlemektedir. Bu özelliği nedeniyle burası daha çok deve plajı olarak tanınmaktadır.

Deve güreşleri çevresinde var olan en önemli ekonomik etkinliklerden birisi de deve sucuğu üretimi ve ticaretidir. Çünkü deve eti Türkiye’de ticari olarak satılmaz ve sucuk şeklinde ticarete konu olur. Türkiye’de deve sucuğu üretimi sadece İncirliova (Aydın)’da yapılır. İncirliova’da eskiden beri develerini kesen aileler tarafından yapılan deve sucuğu, 1949 yılında belediye denetimine alınarak bir mezbaha kurulmuştur. Burada yılda yaklaşık 70 devenin kesimi yapılır ve İncirliova’daki iki tesiste işlenir. İncirliova’da üretilen sucuklar deve güreşlerinde

satışa sunulur ve perakende satışlar 100'den fazla insanın geçim kaynağını oluşturur (Çalışkan, 2010:112). Deve sucuğu, deve güreşleri kültür bölgesinde yıl boyunca temin edilebilirken, bu bölgenin dışında pek tanınan bir ürün değildir (Foto.17).

Develer genellikle 25 yaşından itibaren kesime gönderilirler. Güreş develerinin ise sakatlanma, yaşlanma, güreş yeteneklerinin azalması gibi durumlarda kesimleri yapılır. Dişi develerin kesimi için bu şartlar bulunmamakla birlikte, genellikle 5 yaşından önce kesimleri yapılmaz.

Süt, develerden elde edilen en önemli üründür. İster taze olarak tüketilsin ister depolama için işlenmiş olsun ya da diğer hayvanların sütü ile karıştırılsın bu besleyici ürün, develerin bakıldığı hemen hemen bütün göçebe toplumlarda elde edilmektedir Her ne kadar deve sütünden peynir ve tereyağı üretiminde önemli güçlükler olsa da dünyada deve sütünden de çeşitli ürünler üretilebilmektedir (Stephens, 2000: 472). Deve sütünün çeşitli hastalıklara iyi geldiğiyle ilgili Anadolu'da yaygın inançlar bulunmaktadır. Fakat günümüzde deve sahibi aileler az sayıda deveye sahip olduğundan deve sütünden yararlanma ekonomik bir faaliyete dönüşmemiştir. Günümüzde deve sütü üretimi sadece İncirliova'da Aytekin Kaya'nın çiftliğinde yapılmaktadır. Yavru develerin emzirilmesinden sonra yapılan sağimlarla deve başına 2 kg süt alan Kaya, talep üzerine Türkiye'nin her yerine 2013 yılından itibaren deve sütü göndermeye başlamıştır.

Sonuç

Kültürel zenginliklerin desteklenmesi ve korunması günümüzde giderek önem kazanmıştır. Ancak 'Anadolu devecilik kültürü ve geleneksel deve güreşi şenlikleri' bu süreçte ihmal edilmiş bir kültürel miras değeri olarak dikkat çekmektedir. Anadolu deveciligi ve Yörük kültürü, geleneksel deve güreşi şenlikleri sayesinde günümüzün koşullarına yenilmeyerek sağ kalabilmiş, yaşayan bir kültürel mirastır. Bu kültürün mensupları, kültürel coğrafi görünümünün giderek aynılaştığı dünyada, bu renkli mirası kuşaktan kuşağa aktararak geleceğe taşımayı sürdürmektedir.

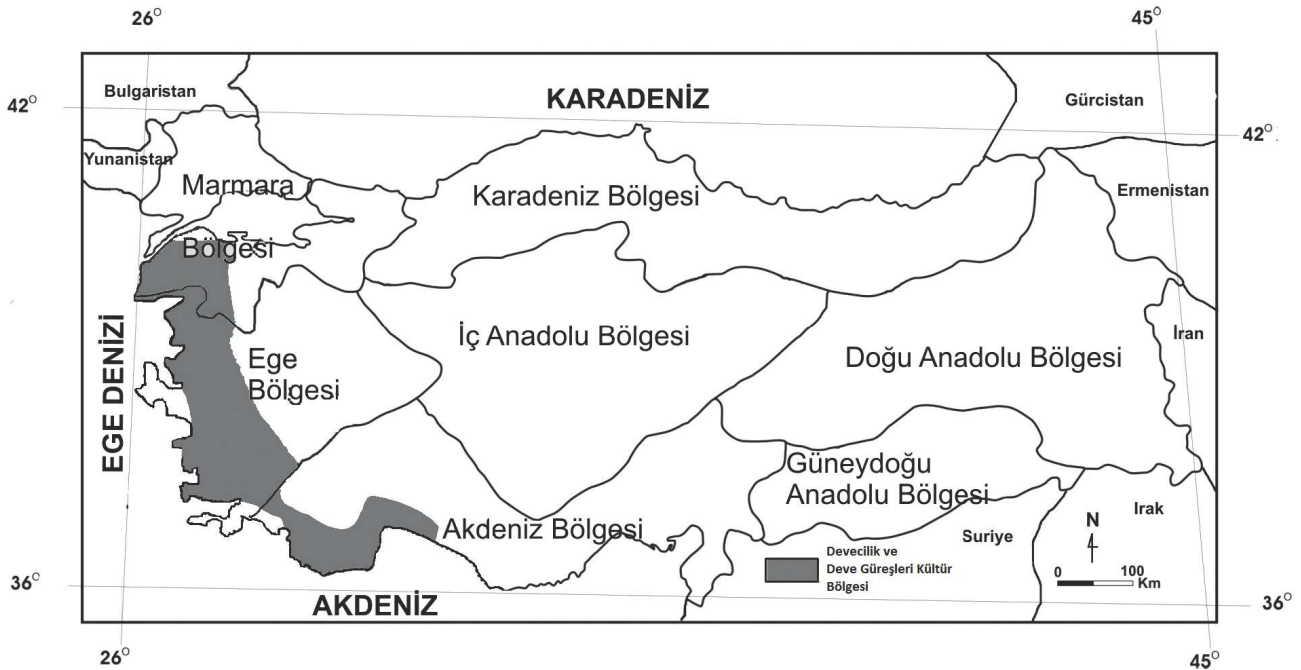
Deve güreşi geleneği, kültürel bakımdan zamansal ve mekânsal olarak taşıyıcı bir işleve sahiptir. Deve güreşleri, Yörük toplumunun geçmişine ait somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarının, kültürel değerlerin ve geleneklerin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli işlevler üstlenmiştir. Diğer yandan devecilik kültürü ve deve güreşleri geleneğinin Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınmasında önemli rol oynamıştır.

Deve güreşleri aynı zamanda bağlayıcı bir kültür elemanı olarak da görev yapmaktadır. Batı Anadolu'da Yörüklerin grup kimliği kazanmalarına, karakteristik

yaşam tarzlarını yeniden üretmelerine ve ortak geleneklerini sürdürmelerine yardımcı olmaktadır. Deve güreşleri geleneği bu kültürü taşıyanlar için kültürel açıdan varoluşlarını kanıtlama fırsatı sağladığı gibi, kendilerini ifade edebilmeleri, açısından önemli işlevler üstlenmekte, yaşamlarını zenginleştirmektedir. Deve güreşleri ile ortak kültürel geçmiş, kolektif hafızanın, birikimin, deneyimin ve ritüellerin yardımıyla mekânda her yıl yeniden canlanmaktadır. Geleneksel bir eğlence ve şenlik formuna sahip oluşu, bu geleneğin zaman içindeki yolculuğunu ve gelecek kuşaklara miras olarak bırakılmasını kolaylaştırmaktadır (Çalışkan, 2012:377).

Batı Anadolu'da deve güreşleri düzenlenen çevre, kültürel açıdan karakteristik özelliklere sahiptir. Gerek güreş organizasyonlarının gerekse güreş develerinin yerleşmelere göre dağılışı, kültürel açıdan farklılaşan bir çevrenin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Burası Türkiye'de güreş develerinin ve deve güreşlerinin ilgi gördüğü, devecilikle ilgili geleneksel aksesuarların ve malzemelerin üretildiği bir çevredir. Deve güreşleri ve bu kültürle ilişkili diğer unsurların dağılışı özellikleri deve güreşi kültür bölgesi olarak adlandırılabilir şekilsel bir kültür bölgesinin sınırlarını da ana hatlarıyla çizmektedir (Şek.6). Deve yetiştiriciliği, güreş develerinin varlığı, güreş organizasyonları, devecilik ve deve güreşleriyle ilgili malzeme/ aksesuar üretimleri tümüyle bu kültür bölgesinin sınırları içinde yer almaktadır (Şek.5). Ancak bu kültürel bölge, kesintisiz bir alan kaplamaz. Yani bu bölgenin sınırları içinde kültürel açıdan saf bir türdeşlik söz konusu değildir. Fakat bu kültürün mensubu insanlar "deve güreşi bölgesi" nin neresi olduğunu ana hatlarıyla tarif ederler. Bu yönüyle bu bölge geleneksel halk kültürü bölgesi (vernacularkültür bölgesi) olarak düşünülebilir⁴. Kültürel yayılma özellikleri çerçevesinde bu bölgenin düğüm noktası (Büyük Menderes Oluğu-Aydın) olarak belirlenmektedir. Buna göre merkez (düğüm) den çevreye doğru yoğunluk azalmakta; deve güreşlerini var eden kültürel, ekonomik bazı temel özellikler uç kesimlerde zayıflama göstermektedir (Şek.2; Şek.5). Ayrıca tarihsel sürecin inişli çıkışlı dönemlerinde organizasyonların kenar alanlarda değişim gösterdiği (kaybolma/ yeniden görünme) tespit edilmektedir (Çalışkan, 2013:796-797). Ancak son yıllarda deve güreşlerinin yeniden bir canlanma dönemi içinde olduğunu gösteren kanıtlar vardır (Çize. 9, 10, 11). Özellikle 2010 yılından itibaren yeni deve güreşi organizasyonları bu kültür bölgesinin kenarında yer alan yerleşmelerde belirmeye başlamıştır. (Şek.4). Bu organizasyonlarda köyler ölçeğinde belirgin bir artış gözlenmektedir (Çize.9). 2007-2008 sezonunda gerçekleşen deve güreşi organizasyon sayısı 49 iken (Çalışkan, 2009:133), bugün bu sayı 100 civarındadır. 2010 yılından sonra bazı yerleşmelerin ara verdikleri güreşleri yeniden düzenlemeleri ya da ilk defa

⁴ Kültür bölgeleri konusunda bkz. Tümertekin ve Özgüç, 1997; Özey, 2012.

Şekil 6 - Türkiye’de Devecilik ve Deve Güreşleri Kültür Bölgesinin Gösterimi. / Illustration of camel dealing and camel wrestling culture region in Turkey.

düzenlemeleri neticesinde, günümüze değin Türkiye’de deve güreşi organizasyonu düzenlendiği belirlenen yerleşme sayısı 139’a ulaşmıştır.

Türkiye, köklü ve zengin kültürel geçmişini yansıtan çok sayıda Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) değerlerine sahiptir. Bunlar arasında geleneksel deve güreşi şenlikleri de önemli bir yere sahiptir. Deve güreşi şenlikleri, SOKÜM değeri olarak çok çeşitli unsurları bünyesinde barındırmaktadır.

2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen SOKÜM Sözleşmesi’nde, UNESCO’nun korunmasını istediği beş ayrı halk kültürü alanı⁵ göz önüne alındığında, devecilik kültürü ve deve güreşi şenlikleri çevresinde sürdürülen geleneklerin tüm kategorilerde temsil yeteneğine sahip olduğu görülür. Deve güreşi şenlikleri bu beş kategori içinde temel olarak “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” başlığı ile bağlantılıdır. Diğer yandan deve güreşlerine özgü maniler “halk edebiyatı”nın özgün örnekleri durumundadır (Çalışkan, 2014). Ayrıca sadece deve güreşleri çevresinde geleneksel bir yeme-içme kültürü de oluşmuştur. Develerin tedavisine yönelik geleneksel uygulamalar da burada kaydedilmesi gereken önemli bir noktadır. Bazı yerleşmelerde gerçekleşen

⁵ - Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (destanlar, efsaneler, halk hikayeleri, atasözleri, masallar, fıkralar vb.),
- Gösteri sanatları (karagöz, meddah, kukla, halk tiyatrosu vb.),
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler (nişan, doğum, köy düğünleri, nevrüz vb. kutlamalar),
- Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, halk hekimliği, halk takvimi, halk meteorolojisi vb.),
- El sanatları geleneği (dokumacılık, nazar boncuğu, telkari, bakırcılık, halk mimarisi), (ARAGEM, 2013).

büyük ölçekli organizasyonların düzenlenme tarihleri sabittir; bunlar genellikle değişmezler. Böylece deve güreşleri Batı Anadolu’da insanların adeta zamanını ve mekanını belirleyen bir etkiye sahiptir. Güreş develeriyle ilgili yapılan bazı tören ve bakım uygulamalarının da zamanı bellidir. Böylece batı Anadolu’daki bu kültür bölgesi içinde insanların zamanını belirleyen bir halk takvimi de ortaya çıkmıştır. Bu kültürle ilişki içindeki insanlar işlerini bu takvime göre planlar. Tüm bu özellikler deve güreşi şenliklerinin SOKÜM bakımından taşıdığı değerleri açıkça ortaya koymaktadır.

Öneriler

SOKÜM ürünlerinin korunabilmesi, yerel toplumların gelenekler içinde ürettikleri ürün ve değerlere saygı gösterilmesi ve desteklenmesi ile mümkün olmaktadır. Bu kültürel değerlerin desteklenmesi için öncelikle Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’na önemli görevler düşmektedir.

Türkiye’de yerli deve ırkı, deve güreşlerinin dolaylı etkileriyle varlığını sürdürmektedir. “Tülü” cinsi bu develerin üretimlerinin sürdürülmesi için bugüne değin herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu tür develerin elde edilmesi, yetiştirilmesi, bakımı, beslenmesi, hastalıkları ve tedavi yöntemleri vb konulara gerek halk arasında gerekse veterinerler arasında vakıf kişiler oldukça azalmıştır. Bu tür konularda en iyi bilgi ve deneyimler Anadolu’nun son konar-göçer gruplarındadır. Bu bilgilerin süratle derlenmesi kritik öneme sahiptir. Bu bakımdan Türkiye’de ihtiyaçlara yanıt verecek Deve

Çize. 9. Köy ve Mahallelerde Düzenlenen Deve Güreşleri (* işaretli yerleşmelerin 2010 yılından sonra güreş düzenlemeye başladığı belirlenmiştir)			
Sıra No	Köy/Mahalle Adı	Bağlı Bulunduğu Belde/İlçe	Bağlı Bulunduğu İl
1	Kayaaltı Mahallesi	Demre	Antalya
2	Köşkerler	Demre	Antalya
3	Çayköy	Kaş	Antalya
4	Çerler	Kaş	Antalya
5	Beşikçi (*)	Kumluca	Antalya
6	Çakırlar	Merkez	Antalya
7	Yolboyu	Çine	Aydın
8	Turanlar	Germencik	Aydın
9	Ömerbeyli	Germencik	Aydın
10	Naipli(*)	Germencik	Aydın
11	Osmanbükü(*)	İncirliova	Aydın
12	Sınırteke(*)	İncirliova	Aydın
13	Yazıdere(*)	İncirliova	Aydın
14	Haydarlı	Koçarlı	Aydın
15	Işıklı	Merkez	Aydın
16	Kuyulu	Merkez	Aydın
17	Sevindikli(*)	Nazilli	Aydın
18	Çalışlı(*)	Söke	Aydın
19	Tuzla	Ayvacık	Çanakkale
20	Yukarıköy	Ayvacık	Çanakkale
21	Ağaçköy	Bayramiç	Çanakkale
22	Yeniceköy(*)	Bayramiç	Çanakkale
23	Büyüktepeköyü	Çan	Çanakkale
24	Etili(*)	Çan	Çanakkale
25	Kalburcu(*)	Çan	Çanakkale
26	Küçükpaşaköyü(*)	Çan	Çanakkale
27	Gökçebayır(*)	Ezine	Çanakkale
28	Mecidiye(*)	Ezine	Çanakkale
29	Kalabaklı	Kepez Beldesi/Merkez	Çanakkale
30	Şahinli(*)	Lâpseki	Çanakkale
31	Karacaören	Merkez	Çanakkale
32	Işıklar	Merkez	Çanakkale
33	Saraycık(*)	Merkez	Çanakkale
34	Yapıldak(*)	Merkez	Çanakkale
35	Furunlu(*)	Bayındır	İzmir
36	Gökçebeyli(*)	Bergama	İzmir
37	Belenbaşı(*)	Buca	İzmir
38	Harmandalı	Çiğli	İzmir
39	Armutlu Mahallesi	Kemalpaşa	İzmir
40	Bağyurdu Mahallesi	Kemalpaşa	İzmir
41	Ulucak Mahallesi	Kemalpaşa	İzmir
42	Emirhacılı(*)	Salihli	Manisa
43	Çapaklı(*)	Salihli	Manisa
44	Karapınar(*)	Salihli	Manisa
45	Karayahşi(*)	Salihli	Manisa
46	Adiloba	Sarıhanlu	Manisa
47	Musalaryeniköy(*)	Turgutlu	Manisa

Çize. 10. Beldelerde Düzenlenen Deve Güreşleri (* işaretli yerleşmelerin 2010 yılından sonra güreş düzenlemeye başladığı belirlenmiştir)			
Sıra No	Belde Adı	Bağlı Bulunduğu İlçe	Bağlı Bulunduğu İl
1	Beymelek	Demre	Antalya
2	Yurtpınar	Merkez	Antalya
3	Akyeniköy(*)	Didim	Aydın
4	Atça	Sultanhisar	Aydın
5	Bağarası	Söke	Aydın
6	Bıyıklı	Koçarlı	Aydın
7	Dalaman(*)	Merkez	Aydın
8	İsabeyli	Nazilli	Aydın
9	Kurtuluş	Kuyucak	Aydın
10	Ortaklar	Germencik	Aydın
11	Pamukören(*)	Kuyucak	Aydın
12	Umurlu	Merkez	Aydın
13	Yamalak	Kuyucak	Aydın
14	Altınova	Ayvalık	Balıkesir
15	Güre	Edremit	Balıkesir
16	Karaağaç	Gömeç	Balıkesir
17	Pelitköy	Burhaniye	Balıkesir
18	Sarıköy	Gönen	Balıkesir
19	Çardak(*)	Lâpseki	Çanakkale
20	Geyikli	Ezine	Çanakkale
21	Gülpınar(*)	Ayvacık	Çanakkale
22	Kalkım(*)	Yenice	Çanakkale
23	Küçükkuşu	Ayvacık	Çanakkale
24	Umurbey	Lapseki	Çanakkale
25	Yenicekent(*)	Buldan	Denizli
26	Belevi(*)	Selçuk	İzmir
27	Bölcek(*)	Bergama	İzmir
28	Göçbeyli(*)	Bergama	İzmir
29	Ovakent(*)	Ödemiş	İzmir
30	Konaklı	Ödemiş	İzmir
31	Pınarbaşı	Bornava	İzmir
32	Poyracık	Kınık	İzmir
33	Yayakent(*)	Kınık	İzmir
34	Zeytindağ	Bergama	İzmir
35	Zeytinova(*)	Bayındır	İzmir
36	Gökkaya	Ahmetli	Manisa
37	Bafa	Milas	Muğla
38	Güllük(*)	Milas	Muğla
39	Karaçulha(*)	Fethiye	Muğla
40	Konacık(*)	Bodrum	Muğla
41	Mumcular	Bodrum	Muğla
42	Ortakent	Bodrum	Muğla
43	Ören(*)	Milas	Muğla
44	Selimiye	Milas	Muğla
45	Turgutreis	Bodrum	Muğla
46	Yalıkavak	Bodrum	Muğla

Çize. 11. İlçe Merkezlerinde Düzenlenen Deve Güreşleri (* işaretli yerleşmelerin 2010 yılından sonra güreş düzenlemeye başladığı belirlenmiştir)					
Sıra No	İlçe Adı	Bağlı Bulunduğu İl	Sıra No	İlçe Adı	Bağlı Bulunduğu İl
1	Aksu(*)	Antalya	24	Çan	Çanakkale
2	Demre	Antalya	25	Ezine	Çanakkale
3	Kemer	Antalya	26	Merkez İlçe(*)	Çanakkale
4	Kepez	Antalya	27	Acıpayam(*)	Denizli
5	Kumluca	Antalya	28	Akköy	Denizli
6	Serik	Antalya	29	Buldan	Denizli
7	Bozdoğan	Aydın	30	Sarayköy	Denizli
8	Buharkent	Aydın	31	Bayraklı(*)	İzmir
9	Çine	Aydın	32	Bergama	İzmir
10	Germencik	Aydın	33	Dikili	İzmir
11	İncirliova	Aydın	34	Kiraz(*)	İzmir
12	Merkez İlçe(*)	Aydın	35	Menemen(*)	İzmir
13	Karpuzlu	Aydın	36	Selçuk	İzmir
14	Köşk	Aydın	37	Seferihisar(*)	İzmir
15	Kuşadası	Aydın	38	Tire	İzmir
16	Kuyucak	Aydın	39	Torbali	İzmir
17	Sultanhisar	Aydın	40	Alaşehir(*)	Manisa
18	Yenipazar	Aydın	41	Gölmarmara(*)	Manisa
19	Ayvalık	Balıkesir	42	Salihli(*)	Manisa
20	Burhaniye	Balıkesir	43	Sarıgöl(*)	Manisa
21	Havran	Balıkesir	44	Turgutlu	Manisa
22	Ayvacık	Çanakkale	45	Milas	Muğla
23	Bayramiç	Çanakkale	46	Yatağan	Muğla

Yetiştirme ve Devecilik Kültürü Enstitüsünün kurulması ekonomik ve kültürel bakımlardan çok önemli yararlar sağlayacaktır. Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı, devecilik kültürünün temelini oluşturan Anadolu deveciliğinin sürdürülmesi için politikalar ve projeler üretmelidir.

Devecilik kültürü çevresinde yaşayan geleneksel sanatların ve mesleklerin adeta kaderine terk edilmesiyle, bu kültürel mirasın bazı parçaları için yok olma tehlikesi belirmiştir. Günümüzde temsilcileri çok azalan geleneksel el sanatlarının meslek tanımlarının yapılması; bu üretim süreçlerinin ve ürünlerin kayda alınarak belgelenmesi önem taşımaktadır. Devecilik kültürüne ait maddi kültür ürünlerinin belirlenerek, kaybolmadan önce koruma altına alınmaları da öncelikli bir konu haline gelmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı bu kültürle ilişkili geleneksel üretimlerin sürekliliği için bu kültür bölgesindeki yerleşmelerde, Halk Eğitim Merkezleri bünyesinde meslek kursları açmalıdır. Bu kurslarla sayıları giderek azalan ustaların maddi olarak desteklenmesi de sağlanabilir.

2003 tarihli SOKÜM Sözleşmesi'nde UNESCO'nun korunmasını istediği halk kültürü alanından biri de el sanatları

geleneğidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı da bu konuya yönelik bazı çalışmalar başlatmıştır. Bakanlığın 'Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi' bünyesinde yürütülen 'SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri' ile 'Yaşayan İnsan Hazinesi Türkiye Ulusal Envanteri' çalışmaları bu tür çalışmalara örnek olarak verilebilir. Ancak günümüze değin sürdürülen çalışmalar neticesinde 1000'den fazla ustanın kaydedildiği listelerde, devecilik kültürüne malzeme sağlayarak bu kültürün yaşatılmasına katkıda bulunan hiçbir usta/zanaatkar ne yazık ki yer almamıştır. Bu tür meslek envanter çalışmaları, devecilik kültürünü de kapsayacak şekilde sürdürülmelidir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından üstlenilmesi gereken başka konular da vardır. İlk olarak miras Türk kültür değerlerinin topluma tanıtılması ve toplumun bu değerler ile tanışmasının sağlanması hedefi kapsamında devecilik kültürü, kültür turizmi kapsamında desteklenmelidir. İkinci olarak maddi kültür unsurlarının toplanarak sergilendiği devecilik kültürü ve deve güreşleri müzesi kurulması için çalışmalar başlatılmalıdır. Üçüncü olarak, devecilik kültürünü yaşatan kişi, grup ve kuruluşlar belirlenerek, çeşitli destek ve teşvik türleri hayata geçirilmelidir. Desteklenecek unsurların başlıcaları deve yetiştiricileri, deve sahipleri, Türkiye Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu,

organizasyon komiteleri ve el sanatları ustalarıdır (Çalışkan, 2013:800). Son olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı ile UNESCO Türkiye Milli Komisyonu-Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi işbirliği içinde “Devecilik Kültürü ve Geleneksel Deve Güreşi Şenlikleri”nin Türkiye’nin SOKÜM değeri olarak UNESCO’ya teklif edilmesi aşamasına geçmelidir.

Kısaltmalar

DEGÜF: Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu
SOKÜM: Somut Olmayan Kültürel Miras

Kaynakça

ABAZOV, Rafis., 2007.
Culture and Customs of the Central Asian Republics, Greenwood Press.

ABİDİN, İhsan., 1333 (miladî 1925).
Anadolu Develerinin Irkları-Bakılması ve Hastalıkları, Dersaadet.

ABİDİN, İhsan., 1928.
Anadolu Ziraat ve Yetiştirme Vaziyeti, II. Cilt, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.

ADAMOVA, Adel. T., 2004.
“The Iconography of a Camel Fight”, (Translated by J.M. Rogers), Muqarnas, Vol.21, pp1-14, Leiden-Brill.

AKAR, Musa., 1994.
“Göçebe Türkmenlerde Deve Güreşi ve Sosyo-Kültürel Boyutu”, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sempozyumu, Kültür Bakanlığı Yayın No.1800, Ankara, s.41-46.

AKÇA, Bayram., 2002. Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

ARMAĞAN, Munis., 1984.
Batı Anadolu Tarihinde İlginç Olaylar, Uğur Ofset.

ARAS, Yücel., 2005
Körfeze İsmi Veren Şehir, Adramytteion-Kemer-Burhaniye’de Deve Güreşleri, Burhaniye Belediyesi Yayınları, Burhaniye/Balıkesir.

AZMİ, Mehmet., 1927.
Le Chateau-Deve, Tatbikat-ı Baytariye Mektebi, Harita Matbaası, Ankara.

BEYRU, Rauf., 2000.

19. Yüzyılda İzmir’de Yaşam, Literatür Yayınevi, İstanbul

CAHEN, Claude., 2000.
Osmanlılardan Önce Anadolu, (Çev: E. Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ÇALIŞKAN, Vedat., 2009.

“Geography of a Hidden Cultural Heritage: Camel Wrestles in Western Anatolia”, The Journal of International Social Research, Volume:2, Issue:8.

ÇALIŞKAN, Vedat., 2010.

Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye’de Deve Güreşleri, Selçuk Belediyesi Yayını.

ÇALIŞKAN, Vedat., 2012.

“Bir Kültürün Zamana ve Mekâna Tutunma Aracı: Deve Güreşi Şenlikleri”, F. Özden (yay.), Aşıklar, Savaşlar, Kahramanlar ve Çanakkale, Yapı Kredi Yayınları.

ÇALIŞKAN, Vedat., 2013.

“Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Belirlenmesi Sürecinde Coğrafi Yaklaşımların Katkıları: Geleneksel Deve Güreşleri Örneği”, Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi, Bildiriler Kitabı, 19-21 Haziran 2013, Fatih Üniversitesi, İstanbul,793-802.

ÇALIŞKAN, Vedat., 2014.

“Anadolu Devecilik Kültürü ve Deve Güreşi Şenliklerinin Kültürel Miras Olarak Önemi”, 12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 30 Ağustos-6 Eylül, Kazan Federal Üniversitesi, Kazan-Tatarstan.(yayın aşamasında).

ÇULHA, Osman., 2008.

“Kültür Turizmi Kapsamında Destekleyici Turistik Ürün Olarak Deve Güreşi Festivalleri Üzerine Bir Alan Çalışması”, Journal of Yaşar University, 3(12), 1827-1852.

DEGÜF, (Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu), 2014.

“Deve Güreşleri Yönetmeliği”, Aydın.

ERDEM, Celal., 1998.

“Halk Eğlencelerinden Deve Güreşlerinin Bölgesel Turizmdeki Yeri”, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 21-30.

FINDLEY, Carter, Vaughn., 2005.

The Turks in World History, Oxford University Press.

GÖNÜLLÜ, Ali, Rıza., 1991.

“Alanya Halk Kültüründe Deve Motifi”, Türk Folkloru, İstanbul, s.20-23.

- GÜLSÖKEN, Saner., 2010.
Ayrırın Develeri, Ege Yayınları, İstanbul
- GÜVEN, Özbay., 1999. Türklerde Spor Kültürü, Atatürk Kültür Mer. Yayın No.172, Ankara.
- ÖNGEL, Hasan, Basri.,2001.
Türk Kültür Tarihinde Spor, Kültür Bakanlığı Yayınları, Yayın No:2564, Ankara.
- ÖZAY, Mahmut. 1950.
“Deve Güreşi”, O Mübarek Serviler, Pulhan Matbaası, İstanbul.
- ÖZBEYAZ, Ceyhan., 1997.
“Deve ve Yetiştiriciliği”, Türk Veteriner Hekimleri Dergisi, 4: 48-52.
- ÖZDEMİR, Gökçe ve Osman, ÇULHA., 2009.
“Satisfaction and Loyalty of Festival Visitors”, Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research, Volume 20, Issue 2: 359-373.
- STEPHENS, Elizabeth, A., 2000,
“Camels”, The Cambridge World History of Food, Editors Kenneth F. Kiple, Kriemhild Coneè Ornelas, Cambridge University Press , 467-479.
- ŞAHİN, İlhan., 2006.
Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- TANRIKULU, Murat., 2014.
Coğrafya ve Kültür, Edge Akademi, Ankara.
- TEZCAN, Semih ve Hendrik, BOESCHOTEN., 2006.
Dede Korkut Oğuznameleri, Yapı Kredi Yayınları, Kazım Taşkent Serisi, İstanbul.
- Tire Belediyesi, 2008.
Tire Rehberi, İzmir.
- TÜMERTEKİN, Erol. ve. Nazmiye, ÖZGÜÇ., 1997.
Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- ULUSOY, Ziya Şakir., 1943.
Deve Hıfzısıhhası, Cemal Azmi Matbaası, İstanbul.
- YAKUT, İhsan., 2009.
Ege'nin Deve Güreşi Şenlikleri, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- YÜKÇÜ, Süleyman., 2011.
İki Kültür İki Güreş- Deve Güreşi Boğa Güreşi, Altın Nokta Yayınları, İzmir.
- <http://aragem.kulturturizm.gov.tr/TR,13223/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras-calismalari.html>
(ARAGEM, 2013. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nün web sitesi)
<http://www.tuik.gov.tr>
(TUİK, 2014. Türkiye İstatistik Kurumu, Hayvansal Üretimler Modülü)